

SFÂNTUL VASILE DE LA POIANA MĂRULUI ASPECTE DIN ÎNVĂȚĂTURA SA DESPRE RUGĂCIUNEA MINȚII SAU A INIMII PENTRU CREDINCIOSUL CONTEMPORAN

Prof. Univ. Dr. Habil. Ion Marian CROITORU,
Facultatea de Teologie Ortodoxă și Științele Educației,
Universitatea Valahia din Târgoviște,
ROMÂNIA
Email: ioncroitoru@yahoo.fr, im.croitoru@yahoo.gr

Abstract

The teachings of Saint Basil of Poiana Mărului (1692-1767) represent a unique synthesis, of that time, on the benefit of practicing the Jesus prayer, also known as the prayer of the mind, of the heart, of the one thought or of all the available time. In this synthesis, Saint Basil, on the basis of his own living of the Jesus prayer, highlights the sanctifying work of this prayer for all believer, be they a monastic or a lay person, this teaching being valid all the way throughout the centuries to this day. He recalls the so-called 'psycho-somatic methods' and 'techniques' and shows his preference for the hesychastic tradition of Mount Sinai, expressing reserve regarding the hesychastic tradition of Mount Athos, the latter tradition being focused on the respective methods. Saint Basil distinguishes between two stages in the practice of the Jesus prayer: 1) 'the practical stage', of which each Christian is responsible, which corresponds to the 'active' or 'working Jesus prayer'; 2) 'the contemplative stage', reserved to the perfect ones, which is a gift from God and corresponds to the 'contemplative' or 'seeing Jesus prayer'. But of this contemplative prayer are made worthy also those who cultivate the first stage of the Jesus prayer, sometimes before the moment of their passage into the life beyond the grave, and sometimes after this moment as a reward and mercy from God. Actually, the teachings of Saint Basil of Poiana Mărului concern mainly the first stage of the spiritual perfection, namely the fight against the sinful passions and the cleansing from them, because most believers are at this stage. Consequently, the benefits of practicing the Jesus prayer in the believers' life are multifold: by the Jesus prayer their sins are forgiven and one lives the reconciliation with God at any moment of one's living, here on Earth; the continual exercise of invoking Jesus' name leads to acquiring a specific experience by which the believer receives, through the work of God's uncreated grace, 'the science' to resist all temptation; the practice of the Jesus prayer leads to the work of the mind and to the understanding of 'the Holy Scripture' and of the writings of the Holy Fathers, and, which is more, it leads to the living of the content of the 'Divine Revelation', as it has made known to us by its two organs: 'the Holy Scripture' and 'the Holy Tradition'.

Keywords: Saint Basil of Poiana Mărului (Apple Glade), hesychastic Sinaitic tradition, hesychastic Athonite tradition; the Jesus prayer; mind; heart; reason; cleansing from sinful passions;

1. SCRIERILE SFÂNTULUI VASILE ÎN CONTEXTUL REÎNNOIRII ISIHASTE

Reînnoirea isihastă din Țările Române a vizat întreaga Ortodoxie și s-a raportat deopotrivă la starea Creștinătății din secolele XVIII-XIX¹.

Amploarea acestei reînnoiri este vădită, de pildă, prin activitatea Școlilor de talmăcire și copiere de la schiturile Dălhăuți și Poiana Mărului din Țara Românească, iar, mai târziu, prin activitatea similară a Școlilor înființate de către Sfântul Paisie Velicicovski (1722-1794) în Moldova, astfel că prezența acestor Școli argumentează faptul că textele *Filocaliei*, înainte de apariția ei la Veneția, în 1782, erau cunoscute isihaiștilor din Țările Române². Așa se explică semnalarea *a cel puțin unei ample culegeri filocalice românești, anterioare Filocaliei din 1782* [manuscrisul 2597 al Bibliotecii Academiei Române (BAR), datat din 1769], precum și faptul că ediția venețiană a început să fie tradusă și ea în limba română încă din 1800 (manuscrisul 1455 al BAR, care cuprinde prima parte a masivului volum al *Filocaliei* din 1782, cu unele adaosuri), astfel că *româna a fost prima limbă modernă în care a fost tradusă Filocalia*³.

Se afirmă, pe baza dovezilor acumulate, chiar de către cercetători apuseni ai reînnoirii isihaste din secolul al XVIII-lea (monahii benedictini Dario/Mosé Raccanello și Italo/Elia Citterio)⁴, că Sfântul Paisie, când vine în Țările Române, *fusese deja precedat de o întreagă generație de compatrioți ai săi care, în climatul de înaltă cultură ortodoxă din ambianța românească, putuseră duce la maturizare germenii de genialitate și spiritualitate*

* Pentru o primă ediție a acestui studiu în limbile engleză și română vezi *Orientalia Patristica IV/2017 (Papers of the International Patristic Symposium, May 1-4, 2017)*, Didahia Severin Publishing, Drobeta-Turnu-Severin, 2018, pp. 110-140, 407-436. În atenția mea a fost și viața Sfântului Vasile de la Poiana Mărului, vezi „Sfântul Vasile de la Poiana Mărului. Repere biografice”, în *Păstori și păstorie în trecutul Bisericii noastre. Simpozion Național, Deva, 25-26 septembrie 2015*, Editura Argonaut (CNATDCU - C) & Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, Cluj-Napoca & Deva, 2015, pp. 285-307, precum și traducerea în limba engleză, „Saint Basil of Poiana Mărului. Biographic milestones”, în *ICOANA CREDINTEI. International Journal of Interdisciplinary Scientific Research*, 3/6 (June 2017), pp. 92-105. Pentru o variantă revizuită a acestui studiu biografic, păstrând același titlu, vezi *Almanah bisericesc 2017*, Editura Arhiepiscopiei Buzăului și Vrancei, Buzău, 2018, pp. 105-119.

¹ Virgil Căndea, „Locul spiritualității românești în reînnoirea isihastă”, în *Români în reînnoirea isihastă*, Iași, 1997, p. 18 (în continuare: Căndea, *Reînnoirea isihastă*).

² Căndea, *Reînnoirea isihastă*, p. 23.

³ Căndea, *Reînnoirea isihastă*, p. 25; Diac. Ioan I. Ică jr., „Starețul Vasile și cheile *Filocaliei* – de la Poiana Mărului în canonul Ortodoxiei românești și ecumenice” (în continuare: Ică, *Starețul Vasile*), în Sfântul stareț Vasile de la Poiana Mărului, *Introducere în rugăciunea lui Iisus și isihasm*, studiu de Dario Raccanello, argument de diac. Ioan I. Ică jr, traducere de diac. Ioan și Maria-Cornelia Ică jr, Editura Deisis, Sibiu, 2009 (în continuare: Sfântul Vasile, *Introducere*), pp. 33-34. *Filocalia* din 1782 nu s-a bucurat de răsunetul scontat, datorită greutății înțelegerii limbii folosite, *greaca patristică și bizantină*. Așa se explică, după unii cercetători, trecerea a mai bine de un secol până la o primă retipărire. Sfântul Paisie Velicicovski a observat motivul pentru care *textele spirituale grecești căzuseră în adâncă uitare în Athosul secolului al XVIII-lea*, și anume, *tocmai faptul că ele fuseseră scrise într-o limbă de neînțeles pentru cea mai mare parte dintre călugări*. Din același motiv, în Rusia, *Filocalia* Sfântului Paisie din 1793, tradusă în slavona veche (*Dobrotoljubia*), a început să capete mai mare credit abia după traducerea ei de către episcopul Teofan Zăvorățul din slavonă în limba vorbită [Kallistos Ware, „Possiamo parlare di spiritualità della Filocalia?”, în *Amore del Bello. Studi sulla Filocalia. Atti del “Simposio Internazionale sulla Filocalia”*, Pontificio Collegio Greco, Roma, novembre 1989, Magnano (VC), Comunità di Bose, 1991, pp. 28, 46; Michel van Parys, „La Filocalia nella versione russa di Teofane il Recluso”, în *op. cit.*, p. 249, pct. 2b, apud Căndea, *Reînnoirea isihastă*, p. 30; Diac. Ioan I. Ică jr, „Monahismul românesc și spiritualitatea lui”, în idem, *Mărturii de sfințenie românească. Monahi îmbunătățiți din secolele trecute*, Sibiu, 2002, p. 10].

⁴ Vezi Ică, *Starețul Vasile*, pp. 37-41.

proprii lor... Nu la Athos, unde totuși petrecuse 17 ani, din 1746 în 1763, respiră Paisie tradiția isihastă. Athosul este doar referința ideală și „depozitul” scrierilor patristice pe care Paisie se va strădui să le studieze cu un zel neobosit. Modelul de viață, exemplul viu al Tradiției isihaste, Paisie îl descoperă și îl face să înflorească pe scară largă în Principatele Române... Ucenicii români, îndeosebi Macarie și Ilarion, au fost dascălii lui Paisie: ei îl învață limba greacă, traducerile lor în română îi servesc acestuia ca model și referință, mai întâi pentru corectarea traducerilor slavone (mai vechi) și apoi pentru traducerile făcute direct din originalele grecești⁵.

În acest context, scrierile Starețului Vasile (1692-1767)⁶, adică *Predosloviile* atribuite lui, au ajuns în Rusia⁷, unde au fost tipărite în 1847, la Moscova, în tipografia mănăstirii Optina, fiind incluse în volumul *Viața și scrierile starețului moldovean Paisie Velicicovski*⁸. În felul acesta, au luat cunoștință de scrierile respective Sfinții Ignatie Brianceaninov (1806-1867) și Teofan Zăvorâtul (1815-1894), care le vor recomanda ca adevărate chei de înțelegere a *Filocaliei*⁹. Sfântul Ignatie îl situează pe Cuviosul Vasile alături de Sfinții Nil din Sorsca, Paisie Velicicovski și Serafim de Sarov, pentru expunerea clară și simplă, ale căror scrieri sunt mai accesibile decât scrierile luminătorilor greci, și conchide că mai ales scrierile Starețului Vasile pot fi și trebuie recunoscute drept prima carte spre care se cuvine să se îndrepte, în vremea noastră, cel ce dorește să se ocupe cu rugăciunea lui Iisus¹⁰. Autorii ruși ai *Sbornicului* (I, Soravalassa, 1936; II, Serdobol, 1938) menționează că Stareții Vasile și Paisie au deprins amândoi învățătura Sfinților Părinți despre lucrarea minții și rugăciunea lui Iisus prin lucrare, din propria cercare și scriu despre acest lucru nu numai după cele ce au învățat din cărți, ci bizuindu-se pe experiența lor personală¹¹.

Se constată, totuși, cât privește scrierile Sfântului Vasile de la Poiana Mărului, că nu există o colaborare între cercetători, adică o corelare a celor ce merg pe firul scrierilor acestui

⁵ Elia Citterio, „La scuola filocalica di Paisij Velichkovskij e la Filocalia di Nicodimo Aghiorito. Un confronto”, în *Amore del Bello. Studi sulla Filocalia. Atti del “Simposio Internazionale sulla Filocalia” ...*, pp. 189-191, apud Căndea, *Reînnoirea isihastă*, pp. 27-28.

⁶ Despre viața Sfântului Vasile vezi și textul meu, *Sfântul Vasile de la Poiana Mărului. Repere biografice*, în limbile română și engleză, menționat în nota bibliografică de la începutul acestui studiu.

⁷ Trei dintre ele (cele la Sfinții Grigorie Sinaitul, Filotei Sinaitul și Isihie Sinaitul) au fost trimise chiar de către Sfântul Paisie, pentru a fi publicate în volumele *Dobrotoljubiei*, dar mitropolitul Gavriil Petrov de Sankt Petersburg (1730-1801), însărcinat cu tipărirea lor, le-a omis dintr-o inexplicabilă grabă [Dario Raccanello, „Rugăciunea lui Iisus în Scrierile starețului Vasile de la Poiana Mărului”, în *Sfântul Vasile, Introduceri*, p. 286 (în continuare: Raccanello, *Starețul Vasile*)].

⁸ Ică, *Starețul Vasile*, pp. 16-17, 20. Lucrările Sfântului Vasile cuprinse în această ediție sunt: *Predoslovie la cartea lui Grigorie Sinaitul*; *Predoslovie la capitolele lui Filotei Sinaitul*; *Predoslovie la Isihie [Sinaitul]*; *Comentariu la cartea lui Nil Sorski*; *Adaos la cartea lui Nil Sorski*; *Despre abținerea monahilor de la mâncăruri* (Raccanello, *Starețul Vasile*, p. 285).

⁹ Ică, *Starețul Vasile*, pp. 21, 48.

¹⁰ Sfântul Ignatie Brianceaninov, *Despre rugăciunea lui Iisus*, Editura Credința Strămoșească, Iași, 2002, p. 39; vezi și idem, *Experiențe ascetice*, I, București, 2000, p. 227, apud Protos. Prof. Chiril Lovin, „Cinstirea ca Sfânt a Cuviosului Vasile de la Poiana Mărului”, în *Cuviosul Vasile de la Poiana Mărului. Propuneri de canonizare*, Editura Sfintei Episcopii a Buzăului și Vrancei, Buzău 2003 (în continuare: *Cuviosul Vasile de la Poiana Mărului. Propuneri de canonizare*), p. 29 (în continuare: Chiril, *Cinstirea ca Sfânt*); vezi și Ică, *Starețul Vasile*, pp. 16-17.

¹¹ *Sbornic*, II, trad. din limba rusă de Pr. Gheorghe Roșca, Editura Episcopiei Alba-Iuliei, Alba Iulia, 1993, pp. 182-183, apud Chiril, *Cinstirea ca Sfânt*, p. 29.

Sfânt, păstrate în limba slavonă, cu cei ce urmăresc traduceri scierilor aceluiași Sfânt Părinte în limba română și circulația lor în cultura română¹².

Cu toate acestea, în urma însumării studiilor făcute, sunt atribuite Sfântului Vasile 9 scrieri: 1) *Predoslovii*¹³ la operele Sfinților Grigorie Sinaitul¹⁴, Filotei Sinaitul¹⁵, Isihie Sinaitul¹⁶ și Nil Sorski sau de la Sorsca¹⁷; 2) *Adaos*¹⁸ la opera Sfântului Nil de Sorsca¹⁹; 3) *Scrisoare către ucenicul Alexie ieroschimonașul*²⁰; 4) *Despre abținerea de la mâncărurile oprite fâgăduinței de bunăvoie a monahilor*²¹; 5) *Oglinda adevăratului isihasm*²²; 6) *Diata* sau *Testamentul stareșului Vasile*, datat 3 ianuarie 1764²³.

¹² Raccanello, *Stareșul Vasile*, pp. 283-284.

¹³ Numite în traduceri românești și *Cuvânt înainte*, *Înainte călătorie*, *Înainte cuvântare* [Pr. Dr. Paul Mihail, „Schitul Poiana Mărului, un centru ortodox cărturăresc”, în *Spiritualitate și istorie la întorsura Carpaților*, I, Buzău, 1983 (în continuare: *Spiritualitate și istorie*, I), pp. 365-372 (în continuare: Mihail, *Schitul Poiana Mărului*)].

¹⁴ Sfântul stareș Vasile de la Poiana Mărului, *Cuvânt-înainte sau înainte-călătorie pentru cei ce vor să citească această carte a celui întru sfinți Părintelui nostru Grigorie Sinaitul și să nu greșescă înțelegerea așezată în ea*, în Sfântul Vasile, *Introduceri*, pp. 93-107 (în continuare: Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Sfântul Grigorie Sinaitul*).

¹⁵ Sfântul stareș Vasile de la Poiana Mărului, *Cuvânt-înainte la capitolele fericitului Filotei Sinaitul*, în Sfântul Vasile, *Introduceri*, pp. 109-123 (în continuare: Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Fericitul Filotei Sinaitul*).

¹⁶ Sfântul stareș Vasile de la Poiana Mărului, *Cuvânt-înainte la cartea Fericitului Isihie*, în Sfântul Vasile, *Introduceri*, pp. 125-146 (în continuare: Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Fericitul Isihie*). Se afirmă în literatura de specialitate că atât Sfântul Vasile de la Poiana Mărului, cât și autorii *Filocaliei* grecești, confundă pe Isihie Sinaitul (secolele VII-VIII) cu Isihie preotul din Ierusalim (secolul V), vezi Raccanello, *Stareșul Vasile*, p. 285, nota 94.

¹⁷ Sfântul stareș Vasile de la Poiana Mărului, *Cuvânt la cartea fericitului Părinte Nil Sorski*, în Sfântul Vasile, *Introduceri*, pp. 147-164 (în continuare: Sfântul Vasile, *Cuvânt la Fericitul Nil Sorski*).

¹⁸ Sfântul stareș Vasile de la Poiana Mărului, *Adaos la cartea fericitului Părinte Nil Sorski*, în Sfântul Vasile, *Introduceri*, pp. 165-173 (în continuare: Sfântul Vasile, *Adaos la Fericitul Nil Sorski*). De menționat că acest *Adaos* este cunoscut și cu titlul *Cuvânt pre urmă* (Mihail, *Schitul Poiana Mărului*, p. 372).

¹⁹ Paternitatea *Predosloviei*, cât și a *Adaosului* la Nil Sorski au fost puse la îndoială de către unii cercetători ruși, fiind atribuite lui Innokenti Ohlebinin († 1521), ucenic al Sfântului Nil, însă, argumente edificatoare au fost aduse în favoarea atribuirii lor Sfântului Vasile, vezi Ică, *Stareșul Vasile*, pp. 41-46; Raccanello, *Stareșul Vasile*, pp. 287-290.

²⁰ Sfântul stareș Vasile de la Poiana Mărului, *Scrisoare către un ucenic*, în Sfântul Vasile, *Introduceri*, pp. 227-231; pentru referințe vezi și Mihail, *Schitul Poiana Mărului*, pp. 356-357, 365; Raccanello, *Stareșul Vasile*, pp. 294-295.

²¹ Sfântul stareș Vasile de la Poiana Mărului, *Despre abținerea de la mâncărurile oprite fâgăduinței de bunăvoie a monahilor*, în Sfântul Vasile, *Introduceri*, pp. 175-206. O veche traducere românească a acestei scrieri, care a circulat în manuscris, a fost tipărită anonim la mănăstirea Neamț, în 1816, cu titlul *Întrebătoare răspunsuri adunate din sfințita Scriptură, pentru depărtarea de bucatele ceale oprite fâgăduinței călugărești cei de bună voe*. Ediția purta binecuvântarea mitropolitului Moldovei Veniamin Costache (Sfântul Vasile, *Introduceri*, p. 175, nota 138; Raccanello, *Stareșul Vasile*, pp. 285, 291). În manuscrise se întâlnește și cu titlul *Arătare care adevărează pentru cea cuprinzătoare împărtășire de bucate și de băutură după sfătuirea Sfinților Părinți*, vezi Mihail, *Schitul Poiana Mărului*, p. 374.

²² Sfântul stareș Vasile de la Poiana Mărului, *Oglinda adevăratului isihasm*, în Sfântul Vasile, *Introduceri*, pp. 207-225 (= Sfântul Vasile, *Oglinda adevăratului isihasm*). În traducere românească veche, această scriere a circulat cu titlul *Închipuire cum se cade nouă celor ce suntem pătimiși și călcăm poruncile Domnului, nu după mai înainte așezământ, adică nu după mai nainte nevoie, să ne îndreptăm prin pocăință și să ne învățăm lucrării cei cu mintea viețuind întru supunere* (Mihail, *Schitul Poiana Mărului*, p. 375; Raccanello, *Stareșul Vasile*, p. 295). Cercetătorii afirmă că *stilul dificil al textului sugerează existența unui original slavon pierdut și nu exclud nici ipoteza ca lucrarea respectivă să fie o compilație din scrierile Sfântului Vasile, realizată de către un monah român, rămas anonim* (Sfântul Vasile, *Introduceri*, p. 207, nota 168).

²³ Sfântul stareș Vasile de la Poiana Mărului, *Testamentul stareșului Vasile*, în Sfântul Vasile, *Introduceri*, pp. 233-235. Acest *Testament* a fost publicat în limba română, în 1861 (Raccanello, *Stareșul Vasile*, pp. 295-296).

Ca o caracteristică a *Predosloviilor* Sfântului Vasile, acestea sunt mai degrabă *Introduceri la rugăciunea lui Iisus* decât *Introduceri* la operele menționate²⁴. Alegerea autorilor la care sau pentru care Sfântul Vasile face aceste *Introduceri* arată viziunea starețului asupra istoriei isihasmului. El indică trei momente-cheie pentru înțelegerea mișcării isihaste: primul, cu Sfinții Filotei Sinaitul și Isihie Sinaitul, ca reprezentanți tipici ai orientării duhovnicești a vechii tradiții monahale răsăritene; al doilea, cu Sfântul Grigorie Sinaitul, figura majoră a reînnoirii duhovnicești din secolele XIII și XIV; al treilea, cu Sfântul Nil Sorski (1433-1508), care atestă răspândirea mișcării isihaste printre slavi²⁵.

Se constată că scrierile originale ale Sfântului Vasile au fost de îndată traduse în limba română și au circulat în manuscrise prin mănăstiri și schituri din Țara Românească și Moldova²⁶.

2. ASPECTE DIN ÎNVĂȚĂTURA SFÂNTULUI VASILE DE LA POIANA MĂRULUI DESPRE RUGĂCIUNEA LUI IISUS PENTRU CREDINCIOSUL CONTEMPORAN

O piatră de poticneală și înșelare este părerea unora că au trecut acele vremuri ale desăvârșirii duhovnicești și vorbesc despre încetarea lucrărilor Duhului Sfânt. Sfântul Vasile le răspunde acestora că respectivele lucrări se dau în chip neîndoielnic fiecărui credincios la nașterea din nou, adică la primirea Sfintei Taine a Botezului, și rămân în noi nepierdute, chiar dacă nu le simțim întrucât suntem omorâți de păcate; dar prin lucrarea poruncilor și chemarea lui Iisus Hristos, Care este în inimile noastre, aceste daruri se primesc înapoi și vedem cu mintea cele primite de noi mai înainte, ca pe o lege duhovnicească pe care o

Pentru referințe bibliografice ale operei Sfântului Vasile de la Poiana Mărului în limbi moderne vezi: Dario Raccanello, *La preghiera di Gesù negli scritti di Basilio di Poiana Mărului*, Alessandria, 1986 (traducere în limba română de Maria-Cornelia și diac. Ioan I. Ică jr în: Dario Raccanello, *Rugăciunea lui Iisus în Scrierile Starețului Vasile de la Poiana Mărului*, Ed. Deisis, Sibiu, 1996; Sfântul Vasile, *Introduceri*, pp. 237-467); Dario Raccanello, „La figure de Basile de Poiana Mărului et son enseignement sur la prière de Jésus”, în *Irénikon* 61/1 (1985), pp. 41-66; idem, „Vasilij de Poiana Mărului”, în *Dictionnaire de Spiritualité XVI*, 1992, col. 292-298; *Elder Basil of Poiana Mărului (1692-1767). His Life and Writings*, translated into English with Introduction and Notes by a Monk of the Brotherhood of Prophet Elias Skete Mount Athos, St John of Kronstadt Press, Liberty TN, 1996; pentru indicarea unor fragmente din scrieri ale Sfântului Vasile (*Prolog la Cartea lui Isihie Preotul, Prolog la Capitolele lui Filotei Sinaitul*) traduse în limba greacă vezi Αντωνίου-Αιμιλίου Ν. Ταχιάου, *Σύμμεικτα περὶ τῆς Σχολῆς τοῦ Παϊσίου Βελιτοκόφσκι, Ἐν Θεσσαλονίκῃ*, 1965, pp. 12-14. Autorul grec al acestei culegeri menționează circulația acestor fragmente în volumul *Buchet duhovnicesc de flori ale lui Nichifor Aghioritul și ale altor Părinți, adică talmăcire a metodei științifice la rugăciunea Doamne, Iisus Hristoase, miluiește-mă, și despre trezvia și atenția minții cum se face. În care au fost adăugate și cuvinte folosite ale lui Vasile Ieromonahul, care a fost egumen al Sfintei Mănăstiri din Vlahia ce este numită Poiana Mărului (Ἀπάνθισμα πνευματικόν, ἧτοι ἐρμηνεία τῆς ἐπιστημονικῆς μεθόδου εἰς τὴν εὐχὴν Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ ἐλέησόν με, καὶ περὶ νήψεως καὶ προσοχῆς νοῦς πὼς γίνεται, Νικηφόρου Ἀγιορείτου καὶ ἄλλων πατέρων. Εἰς ἣν προσετέθησαν καὶ λόγοι ὀφέλιμοι Βασιλείου Ἱερομονάχου, ἡγουμένου χρηματίσαντος τῆς ἐν τῇ Βλαχίᾳ Ἱερᾶς Μονῆς Ποιιάνα Μέρουλου καλουμένης)*, care a fost tipărit la Atena, în 1852, prin cheltuiala lui Ștefan K. Scataros cel din Atena, spre folosul creștinilor ortodocși, dar mai ales al monahilor (pp. 31-44). Textul aceleiași traduceri, care are multe greșeli și lipsuri, se află în manuscrisul 848 din 1853 (pp. 1-54) al mănăstirii rusești *Sfântul Pantelimon* din Monte Athos (Αντωνίου-Αιμιλίου Ν. Ταχιάου, *op. cit.*, pp. 13-14; Raccanello, *Starețul Vasile*, p. 295, nota 113).

²⁴ Raccanello, *Starețul Vasile*, p. 297.

²⁵ Raccanello, *Starețul Vasile*, p. 302.

²⁶ Mihail, *Schitul Poiana Mărului*, pp. 357, 365; Raccanello, *Starețul Vasile*, p. 298. Au fost identificate 58 de manuscrise românești, vezi Mihail, *Schitul Poiana Mărului*, p. 365; Pr. Gabriel Cocora, „Cuviosul Vasile de la Poiana Mărului”, în *Sfinți români și apărători ai legii strămoșești*, București, 1987, p. 427, nota 20. De menționat că între copii apar și nume de călugărițe, vezi Mihail, *Schitul Poiana Mărului*, p. 376.

purtăm scrisă pe tăblițele inimilor noastre [cf. II Cor. 3: 2-3], învrednicindu-ne asemenea heruvimilor să vorbim cu Hristos în chip nemijlocit prin rugăciunea curată a inimii²⁷.

Dacă în alte vremuri erau mulți râvnitori, care voiau să ajungă la această sfântă lucrare a minții, chiar prin rânduială de sine [idioritmie] și îndrăzneală, iar unul dintre eforturile Sfinților Părinți era să restrângă îndrăzneala și lipsa de rânduială, ca nu cumva să se arunce acei râvnitori fără frică în unele ca acestea și să fie vătămați²⁸, Sfântul Vasile îl avertizează pe evlaviosul cititor că acum, însă, adică în epoca sa, dar și în timpurile post-moderne, o astfel de învățătură a ajuns într-o extremă uitare și nepăsare și mulți de la dreapta și de la stânga au început să se lupte, chiar să surpe și de sus, și de jos această cale interioară, sârguindu-se să o doboare cu totul, pentru ca ea să ajungă, în cele din urmă, necunoscută tuturor. De aceea, Sfântul Vasile afirmă că e necesar să scrie despre rugăciunea minții sau a inimii²⁹, astfel încât cel ce vrea să vorbească ori să facă pe deșteptul împotriva sfințitei lucrări a minții, să citească cu atenție cărțile sfinte pe care el le menționează și le-au alcătuit fie sfințiții patriarhi, fie cuvioșii părinți, astfel că fie își va odihni sufletul, înțelegând importanța rugăciunii lui Iisus, fie ca un bolnav incurabil își va întoarce hula asupra Sfinților Părinți care au scris sau, mai bine zis, asupra Duhului Sfânt Care a grăit în ei; iar potrivit cuvântului Domnului, aceasta nu i se va ierta nici în veacul de acum, nici în cel viitor [cf. Mt. 12: 31]³⁰.

2.1. Sfântul Vasile consideră că rugăciunea lui Iisus, cunoscută și ca rugăciunea minții sau a inimii, sau a singurului gând, sau la toată vremea, își are începutul în zilele Apostolilor [cf. I Cor. 14: 9]³¹ și o împarte în două stadii: 1) rugăciunea activă sau lucrătoare și 2) rugăciunea contemplativă sau văzătoare³².

Rugăciunea lui Iisus activă, practică sau lucrătoare trebuie să fie făcută de către toți cei ce sunt creștini ortodocși, chiar și de către cei care se află în primii pași ai vieții duhovnicești³³.

Rugăciunea contemplativă sau văzătoare este rugăciunea lui Iisus care a devenit duhovnicească. Cu alte cuvinte, această rugăciune indică stadiul celor ajunși la desăvârșire și, în acest caz, ea este și rugăciunea inimii sau a minții³⁴.

Stadiul practic ține de puterile omului, iar cel contemplativ este un dar de la Dumnezeu³⁵. Însă, alții, auzind că de rugăciunea contemplativă nu se învrednicesc toți, ci numai puțini, slăbesc [râvna] și, în cele din urmă, nu se mai îngrijesc nici de rugăciunea minții activă [lucrătoare], fără de care nimeni nu poate să scape de lucrarea patimilor și alcătuirea gândurilor rele, pentru care vor fi cercetați în ceasul morții și vor da răspuns la înfricoșata Judecată³⁶.

²⁷ Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Fericitul Filotei Sinaitul*, p. 121.

²⁸ Mulți pățimesc din cauza rânduiei de sine, datorită căreia, prin înșelare, se fac ei înșiși învățători, ajungând să se smintească pe ei înșiși și pe mulți lucrători ai lucrării minții. De aceea, leacul propus este smerenia, cercetarea Scripturilor și sfatul duhovnicesc (Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Fericitul Isihie*, pp. 142, 146).

²⁹ Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Fericitul Isihie*, p. 135.

³⁰ Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Fericitul Isihie*, p. 142.

³¹ Sfântul Vasile, *Oglinda adevăratului isihism*, p. 217.

³² Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Sfântul Grigorie Sinaitul*, p. 102; Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Fericitul Filotei Sinaitul*, pp. 116-118; Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Fericitul Isihie*, p. 126; Raccanello, *Starețul Vasile*, p. 319.

³³ Raccanello, *Starețul Vasile*, p. 319.

³⁴ Raccanello, *Starețul Vasile*, pp. 319-320.

³⁵ Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Fericitul Filotei Sinaitul*, p. 117; Raccanello, *Starețul Vasile*, p. 430.

³⁶ Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Fericitul Filotei Sinaitul*, p. 117.

2.2. Formula rugăciunii lui Iisus se compune, potrivit Sfântului Vasile, din cinci cuvinte: *Doamne, Iisuse Hristoase, miluiește-mă*³⁷.

În tradiția isihastă, cuvintele formulei nu au fost niciodată rigid limitate doar la cinci cuvinte. Foarte obișnuită este adăugarea cuvântului *păcătosul* la sfârșitul invocației sau inserarea apoziției *Fiul lui Dumnezeu* după cuvintele *Iisuse Hristoase*, ajungându-se de la cinci la mai multe cuvinte³⁸.

Sfântul Vasile nu face o diferență anume între cele două formule, dar preferința lui este pentru formula mai scurtă, aducând următorul argument: *Precum spune Apostolul [Pavel]: „Vreau să grăiesc mai bine cinci cuvinte cu mintea decât zece mii cu limba”* (cf. *I Cor. 14: 19*). *Se cuvine, așadar, ca întâi de toate să ne curățim mintea și inima prin aceste cuvinte cinci la număr*³⁹, *rostind mereu în adâncul inimii: „Doamne, Iisuse Hristoase, miluiește-mă”*⁴⁰!

2.3. Cerință a vieții duhovnicești este dobândirea rugăciunii lui Iisus, deoarece rostirea acestei rugăciuni înseamnă împlinirea unei întreite lucrări: invocarea, proclamarea și mărturisirea Domnului și Mântuitorului Iisus Hristos, conform cuvintelor Sfântului Apostol Pavel (*Rom. 10: 8, 9, 13*)⁴¹.

Aceiași Sfânt Apostol întărește cele spuse, afirmând că *nimeni nu poate spune cu mintea că Iisus Hristos este Domn decât în Duhul Sfânt* [cf. *I Cor. 12: 3*]. Cu alte cuvinte, Sfântul Apostol Pavel se referă nu la lucrarea rațiunii, ci la lucrarea minții, fapt pentru care Sfântul Vasile îndeamnă *să ne apropiem fără de nici o îndoială de învățarea acestei lucrări*⁴².

De aceea, *să nu atribuim vremurilor sau lui Dumnezeu vina pentru împușinarea lucrărilor Duhului Sfânt*, din contră, vina respectivă este atribuită celor trei *cumpliți uriași [ai păcatelor]: necredința, lenea și indolența*, care îl fac pe om să fie înrobitor de trei mari patimi: *iubirea de sine, iubirea de arginți și slava deșartă*⁴³.

2.4. În plus, rugăciunea lui Iisus face ca să lucreze în credincios darurile primite la Botez, căci toți Îl primesc la Botez, în chip tainic, pe Hristos înlăuntrul lor⁴⁴.

Prin urmare, rugăciunea lui Iisus nu-i privește doar pe monahi, ci pe toți cei botezați⁴⁵. *Unii ca aceștia trebuie să înțeleagă că nu vom fi nicidecum osândiți pentru rugăciunea contemplativă, dacă nu ne vom învrednici de ea din pricina neputinței noastre. Dar pentru paza minții și a inimii, prin care e cu putință să stăm împotriva diavolului și a gândurilor rele, biruindu-le nu prin noi înșine, ci prin înfricoșatul Nume al lui Hristos, avem de dat socoteală lui Dumnezeu, căci, deși după darul Sfântului Botez Îl purtăm pe Hristos înăuntrul nostru, nu știm sau mai bine zis nu vrem să ne învățăm cum să-L chemăm în ajutor în ceasul*

³⁷ Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Sfântul Grigorie Sinaitul*, p. 97; Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Fericitului Isihie*, p. 140. De precizat că Sfântul Vasile de la Poiana Mărului are în vedere practica acestei rugăciuni în limbile greacă, slavonă și română, deoarece, în cazul altor limbi, de pildă, în limba engleză (*Lord, Jesus Christ, have mercy on me*), numărul de cuvinte nu mai este același.

³⁸ Prin inserarea atât a cuvântului *păcătosul*, cât și a apoziției, se ajunge, de fapt, de la 5 (*Doamne, Iisuse Hristoase, miluiește-mă*) la 11 cuvinte în limba română: *Doamne, Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă pe mine păcătosul*.

³⁹ Asupra numărului de cinci cuvinte, vezi notele anterioare 37 și 38.

⁴⁰ Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Sfântul Grigorie Sinaitul*, p. 97; Raccanello, *Starețul Vasile*, pp. 320-321.

⁴¹ Raccanello, *Starețul Vasile*, p. 321.

⁴² Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Fericitul Filotei Sinaitul*, p. 121.

⁴³ Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Fericitul Filotei Sinaitul*, p. 121.

⁴⁴ Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Fericitul Filotei Sinaitul*, pp. 114, 116-117, 121.

⁴⁵ Raccanello, *Starețul Vasile*, p. 322.

luptei. Și numai pentru aceasta Apostolul [Pavel] ne mustră zicând: „Sau nu știți că Iisus Hristos este înăuntrul vostru? Afară numai dacă nu sunteți neiscușiți” [II Cor. 13: 5], adică, explică Sfântul Vasile, *nedeprinși să lucrați cu mintea în inimă Numele lui Hristos*⁴⁶.

2.5. Practica rugăciunii lui Iisus este încadrată de către Sfântul Vasile în contextul sacramental al Bisericii, deoarece credinciosul poate să-L invoce pe Iisus Hristos pentru că în Biserică a primit Botezul, datorită căruia Hristos locuiește în inima lui.

De asemenea, recuperarea lucrării harului primit la Botez pretinde și păzirea poruncilor, astfel că Sfântul Vasile subliniază, pe baza practicării rugăciunii lui Iisus, și fundamentul ascetic al vieții duhovnicești. Această dublă conotație, invocarea lui Iisus Hristos și păzirea poruncilor, o indică însăși rugăciunea: cu prima jumătate a rugăciunii credinciosul se adresează Domnului și Mântuitorului lumii Iisus Hristos, pe Care Îl poartă în inimă de la Botez, iar cu cea de a doua jumătate se invocă milostivirea lui Dumnezeu, pentru biruirea patimilor, împlinirea voii Sale și iertarea cât privește încălcarea poruncilor Lui⁴⁷.

2.6. Având în vedere textul de la *Efeseni*, capitolul 6, versetele 13-17, unde se vorbește despre armura duhovnicească pe care trebuie să o aibă fiecare credincios, Sfântul Vasile compară sabia duhului, care este cuvântul lui Dumnezeu, cu șiragul de mătănie pe care-l primește credinciosul la tunderea în viața monahală, pentru a spune rugăciunea lui Iisus⁴⁸. De menționat că sabia reprezintă singura armă de atac din armura respectivă, pe când celelalte arme sunt de apărare (centura, platoșa, scutul și coiful), iar războiul pe care îl duce credinciosul este, în același timp, văzut și nevăzut.

Asemănarea rugăciunii lui Iisus cu sabia duhovnicească este întărită de către Sfântul Vasile cu două versete, pe care nu le citează, dar face aluzie la ele.

Astfel, el numește rugăciunea lui Iisus *armă învăpăiată care păzește poarta inimii*⁴⁹, exprimare care trimite la versetul de la *Facere* 3: 24: *și izgonind[u-L] pe Adam, l-a așezat în preajma grădinii celei din Eden și a pus heruvimi și sabie de flacăra vâlvăitoare să păzească drumul către pomul vieții*⁵⁰. Bazându-se pe tradiția patristică care vede în raiul pământesc simbolul inimii omului⁵¹, Sfântul Vasile arată că rugăciunea lui Iisus este unica armă cu adevărat infailibilă în a ține departe de inima omului orice posibilă invazie a dușmanului. Așa cum grădina din Eden este apărată de sabia heruvimilor și nimic străin lui Dumnezeu nu poate pătrunde în ea, în același mod, inima omului este păzită de invocarea neîncetată a numelui lui Iisus⁵².

Cel de al doilea verset este de la *Evrei* 4: 12: *Căci cuvântul lui Dumnezeu e viu și lucrător și mai ascuțit decât orice sabie cu două tăișuri*. Ca o referință indirectă la acest verset, Sfântul Vasile subliniază puterea distructivă pe care rugăciunea lui Iisus o exercită

⁴⁶ Iar dacă unii dintre cei ce practică rugăciunea activă sau lucrătoare nu ajung la rugăciunea contemplativă sau văzătoare, să se aibă în vedere că *nu este nedreptate la Dumnezeu* [Rom. 9: 14], *Care pentru toate ostenele cu care s-au ostenit pe adevărata cale a Părinților, pe calea rugăciunii active [lucrătoare], le dă înainte de moarte sau după moarte această rugăciune contemplativă [văzătoare], cu care trec ca și cu o văpaie de foc prin vămile văzduhului, după cum spune Sfântul Isihie (Sfântul Vasile, Cuvânt-înainte la Fericitul Filotei Sinaitul, p. 117; vezi și Sfântul Vasile, Cuvânt-înainte la Sfântul Grigorie Sinaitul, p. 102).*

⁴⁷ Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Fericitul Isihie*, pp. 127-129; Raccanello, *Starețul Vasile*, p. 323.

⁴⁸ Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Fericitul Filotei Sinaitul*, pp. 109-110; Raccanello, *Starețul Vasile*, pp. 326-327.

⁴⁹ Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Fericitul Filotei Sinaitul*, p. 110.

⁵⁰ Raccanello, *Starețul Vasile*, pp. 327-329.

⁵¹ Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Capitole despre dragoste* II, 1, apud Raccanello, *Starețul Vasile*, p. 329, nota 158.

⁵² Raccanello, *Starețul Vasile*, pp. 329-330.

împotriva gândurilor negative și potrivnice desăvârșirii duhovnicești: *fiindcă așa cum o sabie cu două tăișuri taie cu ascuțișul ei tot ce-i stă în cale, ori încotro o vei întoarce, tot așa lucrează și rugăciunea lui Iisus Hristos, când față de gândurile rele și patimi, când față de păcate, tăind de jur-împrejur prin aducerea aminte de moarte, de judecată și de chinul veșnic*⁵³.

2.7. În *Predoslovia la Grigorie Sinaitul*⁵⁴, Sfântul Vasile abordează o temă delicată, și anume, raportul dintre rugăciunea lui Iisus și psalmodiere, înțelegând prin acest ultim termen cântarea *Psalmilor* ca o practică ascetică personală și nu cântarea lor în cadrul slujbelor consacrate din cultul Bisericii⁵⁵. Această problemă o tratează Sfântul Grigorie Sinaitul în două scurte lucrări⁵⁶: *Despre isihie și cele două feluri ale rugăciunii*⁵⁷ și *Despre felul cum trebuie să șadă la rugăciune isihastul*⁵⁸. Sfântul Grigorie Sinaitul afirmă că unii învață că se cuvine să facă credinciosul, îndeosebi monahul, multă psalmodiere, alții puțină, iar alții deloc⁵⁹. Pentru Sfântul Grigorie, cântarea de *Psalmi* trebuie să ducă la rugăciunea inimii, așadar, nu trebuie să se rămână doar la simpla stare a cântării de *Psalmi*, adică important este să se treacă de la *făptuire (praxis)* la *contemplație (theoria)* sau *vederea* lui Dumnezeu, nu după ființa Lui, ci după harul Său, cu alte cuvinte, la împărtășirea și experiența tainică a harului primit prin Sfânta Taină a Botezului⁶⁰.

Sfântul Vasile, având în vedere cele pe care le învață atât Sfântul Grigorie Sinaitul, cât și Sfântul Filotei Sinaitul, și subliniind importanța *Psalmilor*, pe care îi socotește inspirați de Duhul Sfânt pentru a se aduce slavă lui Dumnezeu, în timp ce slujbele bisericești le prezintă ca pe niște lucrări ale harului dumnezeiesc⁶¹, arată că psalmodierea, privită ca practică ascetică personală, joacă un rol pedagogic și pregătitor pentru rugăciunea minții⁶².

Pe baza experimentării celor mai de sus, Sfântul Vasile combate concepția potrivit căreia realizarea duhovnicească a monahului, dar și a credinciosului, constă doar în respectarea rânduielilor, a practicilor exterioare și a rugăciunilor citite. El susține că progresul duhovnicesc depinde de lucrarea minții, iar aceasta se poate dobândi doar prin rugăciunea lui Iisus⁶³. Fiindcă cei ce se țin doar de obiceiul exterior al cântării de psalmi, tropare și canoane, se complac numai în această rugăciune exterioară a lor și nu înțeleg că Părinții noștri ne-au predat această rugăciune cântată din pricina neputinței și a copilăriei minții noastre, pentru un timp, ca, deprinzându-ne câte puțin, să ne ridicăm la treapta lucrării minții, iar nu ca să zăbovim în ea, adică în obiceiul exterior al cântării, până la sfârșit⁶⁴. De fapt, cei ce cunosc din experiență lucrarea minții, știu că astfel cântarea de psalmi (care e a

⁵³ Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Sfântul Grigorie Sinaitul*, pp. 95-96; Raccanello, *Starețul Vasile*, p. 330.

⁵⁴ Vezi Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Sfântul Grigorie Sinaitul*, pp. 93-107.

⁵⁵ Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Sfântul Grigorie Sinaitul*, p. 97; Raccanello, *Starețul Vasile*, p. 336.

⁵⁶ Raccanello, *Starețul Vasile*, p. 338.

⁵⁷ *Patrologia Graeca* (în continuare: PG) 150, 1313-1329.

⁵⁸ PG 150, 1329-1345.

⁵⁹ Sfântul Grigorie Sinaitul, *Despre isihie și cele două feluri ale rugăciunii*, în PG 150, 1317 CD.

⁶⁰ Raccanello, *Starețul Vasile*, pp. 340-341.

⁶¹ Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Sfântul Grigorie Sinaitul*, p. 97.

⁶² Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Sfântul Grigorie Sinaitul*, pp. 93-97; Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Fericitul Filotei Sinaitul*, p. 110.

⁶³ Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Sfântul Grigorie Sinaitul*, p. 93; Sfântul Vasile, *Oglinda adevăratului isihasm*, p. 218; Protos. Prof. Chiril Lovin, „Cuviosul Vasile de Poiana Mărului, mare povățuitor al vieții duhovnicești”, în *Cuviosul Vasile de la Poiana Mărului. Propuneri de canonizare*, p. 68 (în continuare: Chiril, *Cuviosul Vasile mare povățuitor*).

⁶⁴ Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Fericitul Filotei Sinaitul*, p. 110.

începătorilor și pătimășilor) e nepotrivită ca să se roage pururea pentru păcatele lor sau împotriva gândurilor rele și a patimilor⁶⁵.

Nutrind dorința de a fi explicit, Sfântul Vasile arată și dubla pricină a acestui lucru, și anume, *mulțimea cuvintelor folosite și mintea pătimășă, căci din pricina mulțumii cuvintelor folosite când în slăvirea lui Dumnezeu, când în contemplarea creaturilor sau a Iconomiei și Proniei lui Dumnezeu, a amenințărilor și fâgăduințelor, sau a preveșniciei și necuprinderii Lui, și a altora asemenea acestora, la care mintea noastră pătimășă și neputincioasă nu se poate ridica*⁶⁶, omul rămâne robit stării în care se află. După Sfântul Vasile, de altfel, nici postul și nici o altă nevoiță exterioară nu are valoare dacă nu sunt practicate cu discernământ și în smerenie⁶⁷.

Cu scopul de a arăta acest fapt, Sfântul Vasile recurge la anumite comparații și constatări, expuse nu doar în *Cuvântul-înainte la Sfântul Grigorie Sinaitul*, ci și în *Predosloviile Sfinților din Sinai Filotei și Isihie*.

Prima comparație este aceea dintre *Legea Vechiului Testament* și *Persoana Domnului Iisus Hristos*: *căci așa cum Legea, neputând să-l facă prin sine pe om fără păcat, îi trimite pe toți [oamenii] spre Hristos, pe Care [fiecare dintre ei Îl] dorește, chiar dacă, astfel, pare să se micșoreze pe sine, tot așa și cântarea exterioară, după ce l-a învățat ea mai întâi pe cel care o lucrează, îl predă lui Hristos, adică rugăciunii lui Iisus cu mintea, ca una care nu poate să-l înalțe prin sine însăși la lucrarea duhovnicească*⁶⁸. Sfântul Vasile are în vedere, așadar, ceea ce spunea și Sfântul Apostol Pavel, că *Legea ne-a fost pedagog către Hristos, pentru ca să ne îndreptăm din credință* (Gal. 3: 24).

A doua comparație este cea dintre copilăria duhovnicească și maturitatea duhovnicească: *asa cum copilul nu este muștrat că vrea să fie la vremea sa bărbat și bătrân, tot așa și cu cântarea și rugăciunea exterioară date nouă de Dumnezeu pentru neputința copilăriei noastre, nu este ocară și dispreț atunci când cineva își întoarce toată sânguința spre rugăciunea minții și cântă doar foarte puțini psalmi, canoane și tropare, nădăjduind să găsească prin rugăciunea minții cântarea înțelegătoare [cf. Ps. 46: 8]*⁶⁹. De altfel, Sfântul Vasile îl caracterizează pe cel ce rămâne la copilăria duhovnicească prin următoarele cuvinte: *batem pe loc în cerc calea cântării îndelungate, asemenea măgarului care învârte o piatră de moară, pentru că nu vrem să umblăm pe calea cea dreaptă și directă a preabunei liniștiri [isihii] și rugăciuni a minții*⁷⁰.

A treia comparație privește timpul consacrat psalmodierii: *cântarea se aseamănă cu luceafărul de zi, iar rugăciunea minții cu soarele; și așa cum luceafărul de zi se vede un ceas*

⁶⁵ Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Fericitului Isihie*, p. 138; vezi și Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Fericitului Isihie*, pp. 139-140.

⁶⁶ Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Fericitului Isihie*, p. 138.

⁶⁷ Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Fericitului Isihie*, pp. 137, 143; Chiril, *Cuviosul Vasile mare povătuitor*, p. 70. Sfântul Vasile revine cu amănunte asupra postului, arătând că *cei ce au dus o viețuire mai presus de fire, au făcut-o prin înțelegeri diferite și cu totul necunoscute nouă, prin care erau puși în mișcare spre postiri și osteneți mai înalte... Toți aceștia săvârșeau postiri și virtuți înalte cu înțelegere și bună intenție prin harul lui Hristos, necunoscându-se pe ei înșiși că săvârșeau vreo virtute* (Sfântul Vasile, *Adaos la Fericitul Nil Sorski*, pp. 168-169; vezi și Sfântul Vasile, *Oglinda adevăratului isihism*, p. 219).

⁶⁸ Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Fericitul Filotei Sinaitul*, p. 115; Raccanello, *Starețul Vasile*, p. 343. În alt loc, Sfântul Vasile afirmă: *Și așa cum Legea îi aducea mai înainte pe toți la Hristos și-L dorea pe El, tot așa și cântarea de psalmi, după ce ne-a învățat mai înainte, ne redă atenției inimii și rugăciunii, și dacă se micșorează pe ea însăși, ea însăși, cântarea de psalmi adică, vrea aceasta* (Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Fericitului Isihie*, pp. 141-142; vezi și Sfântul Vasile, *Cuvânt la Fericitul Nil Sorski*, p. 155).

⁶⁹ Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Fericitul Filotei Sinaitul*, p. 113; Raccanello, *Starețul Vasile*, p. 344.

⁷⁰ Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Fericitului Isihie*, p. 141; Raccanello, *Starețul Vasile*, p. 344.

sau două, dar soarele strălucește toată ziua, așa trebuie să înțelegem că stau lucrurile și cu cântarea, și cu rugăciunea⁷¹. Cine se limitează doar la cantitatea cântării, fără raportare la rugăciunea minții, se află într-o înșelare, *căci ce este mai copilăresc, după Sfântul Grigorie Sinaitul, decât atunci când, rostind cu buzele rugăciunea noastră exterioară, ne lăsăm ademeniți de părerea bucuroasă că facem vreun lucru mare, mângâindu-ne doar cu cantitatea și hrănind, prin aceasta, fariseul interior*⁷².

Având în vedere cele trei sfaturi pe care le-a sesizat Sfântul Grigorie că se dau de către unii privind practica psalmodierii, *mult, puțin sau deloc*, Sfântul Vasile le modifică perspectiva. Sfântul Grigorie se referea prin ele la trei trepte de dezvoltare duhovnicească, atinsă de fiecare, astfel că doar cei desăvârșiți, care au atins treapta contemplației sau a vederii duhovnicești, își puteau permite să nu mai psalmodieze. În schimb, raportându-se la înlocuirea psalmodierii cu rugăciunea lui Iisus, Sfântul Vasile le arată ca moduri diferite prin care fiecare poate să ajungă la desăvârșirea duhovnicească: *prin povățuirile Sfinților Părinți care recomandă psalmodiere multă, cineva ajunge să progreseze, dar foarte încet și cu mult chin; prin povățuirea celor de-ai doilea, adică a celor ce recomandă psalmodierea puțină, cineva progresează mai lesnicios și mai ușor; iar prin celor de-ai treilea, privind psalmodierea doar în ceasurile de urât (akedia/akidie), adică de lăncezeală sau plictiseală, restul timpului fiind umplut de practicarea rugăciunii lui Iisus, omul progresează foarte repede cu bucuria și cu dese cercetări ale Duhului Sfânt, Care întărește și umple de încredințare inima*⁷³.

Aceste trei moduri ale progresului duhovnicesc sunt comparate de către Sfântul Vasile cu exemple luate din viața zilnică. Prin urmare, unii oameni lucrează pe câmp, alții practică un meșteșug sau o meserie, iar alții, *cei mai inteligenți, în loc de astfel de meșteșuguri și purtări de grijă, își cumpără o corabie sau o vie și de la ele își agonisesc toate cele de trebuință față de orice fel de supărare și mâhnire, care vin în viață de la purtarea de grijă nelină și inegală de acestea*⁷⁴, adică provenite de la purtarea diferită datorată felului de ocupație. Cu alte cuvinte, trecând la o altă interpretare, păstrând, însă, aceleași secvențe ale exemplelor alese spre comparație, Sfântul Vasile afirmă că lucrarea câmpului, de pildă, fiind cea mai aspră și mai obositoare, corespunde psalmodierii multe, prin care *cineva ajunge să progreseze, dar foarte încet și cu mult chin*; practicarea meșteșugurilor și a meseriilor, considerate deja mai puțin obositoare, se referă la psalmodierea puțină și la rostirea mai multă a rugăciunii lui Iisus, ajungând să progreseze *mai lesnicios și mai ușor*; activitatea comercială sau de rentă nu este supusă oboselii fizice și corespunde psalmodiei doar în momentele de *urât/plictiseală (akedia)*, iar restul timpului este umplut de rostirea rugăciunii lui Iisus, ajungând unul care face acest lucru să progreseze *foarte repede cu bucuria și cu dese cercetări ale Duhului Sfânt, Care întărește și umple de încredințare inima*⁷⁵. *Paradoxal, acolo unde este mai multă osteneală este mai puțin câștig*⁷⁶.

Diferența dintre Sfântul Grigorie și Sfântul Vasile constă în faptul că sfatul pe care Sfântul Grigorie îl rezervă pentru cei desăvârșiți, se cuvine să fie dat, după Sfântul Vasile,

⁷¹ Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Fericitul Filotei Sinaitul*, pp. 114-115; Raccanello, *Starețul Vasile*, p. 345.

⁷² Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Sfântul Grigorie Sinaitul*, pp. 93-94; Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Fericitul Isihie*, p. 130; Raccanello, *Starețul Vasile*, p. 345.

⁷³ Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Fericitul Isihie*, p. 126; Raccanello, *Starețul Vasile*, p. 350.

⁷⁴ Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Fericitul Isihie*, p. 125; Raccanello, *Starețul Vasile*, pp. 350-351.

⁷⁵ *Aceasta se întâmplă mai cu seamă celui ce are un zel sârguincios și o voință bună, iar nu celui constrâns de frica legii* (Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Fericitul Isihie*, p. 126; vezi și Raccanello, *Starețul Vasile*, p. 351).

⁷⁶ Raccanello, *Starețul Vasile*, p. 351.

direct și novicelui, care poate să treacă de la început la rugăciunea inimii, fără a se preocupa deloc de psalmodiere⁷⁷.

Sfântul Vasile scrie *Predosloviile* sale tocmai pentru a combate prejudecățile referitoare la rugăciunea lui Iisus. Cea mai obișnuită dintre prejudecăți consta în considerarea că rugăciunea lui Iisus este rezervată doar celor desăvârșiți⁷⁸. De aceea, el afirmă că *singură rugăciunea interioară ține locul tuturor lucrărilor exterioare, fie că ai numi aici canonul, adică pravila⁷⁹, sau cântarea, rugăciunea sau învățătura, pentru că toate acestea sunt cuprinse în ea⁸⁰*, adică în rugăciunea minții sau a inimii. Sfântul Vasile îi îndeamnă pe toți cei ce-și doresc mântuirea că trebuie să ajungă la *atenția interioară, în care stă arta rugăciunii asupra gândurilor rele⁸¹*.

Din lipsă de pricepere, altfel spus, de experiență, unii se împotrivesc acestui adevăr și se dau pe ei înșiși învățatori, spunând că *din predania Sfinților Părinți această lucrare a minții nu este pentru noii începători, fără numai cântarea din psalmi, tropare și canoane lucrată cu buzele și cu limba*. Sfântul Vasile afirmă că ei *în chip nedrept vorbesc și învață acestea, iar lucrul trist este că toți îi ascultă, deși pentru o asemenea rugăciune cu buzele și cu limba nu-i nevoie nici de deprindere, practicând-o, nici de renunțarea la poftele lumesti⁸²*. Toți pot să facă o astfel de rugăciune, fie ei monahi sau mireni, *dar sfințita lucrare a minții, această slăvită și plăcută lui Dumnezeu artă a tuturor artelor nu o găsește cineva și fără renunțarea la lume și la poftele ei, fără multă povățuire și deprindere; și din această pricină a slăbit acum lucrarea aceasta între monahi, dar și între mireni, necunoscând ei experiența atenției minții la omul interior⁸³*.

2.8. Sfântul Vasile, împrumutând cuvintele Sfântului Simeon al Tesalonicului († 1430)⁸⁴, recomandă, așadar, rugăciunea lui Iisus tuturor credincioșilor, indiferent de statutul lor social, profesional și intelectual, pornind de la patriarhi și episcopi până la orice om, *ca pe propria lor respirație și viață⁸⁵*. Iar pentru cei ce se îndoiesc, motivând că o asemenea rugăciune se zice doar în colțul unei chilii singuratice, Sfântul Vasile le aduce contraargumente, citând tot din Sfântul Simeon al Tesalonicului⁸⁶: *în însuși centrul orașului împărătesc, adică la Constantinopol, a înflorit această sfințită lucrare a minții, numită rugăciunea lui Iisus, iar nu în mănăstiri izolate. Căci au fost lucrători și învățatori ai ei înșiși*

⁷⁷ Raccanello, *Starețul Vasile*, p. 351.

⁷⁸ Raccanello, *Starețul Vasile*, p. 352.

⁷⁹ Referitor la *pravila*, Sfântul Vasile afirmă că, *mai mult, nimeni să nu se îndoiască, atunci când lasă cântarea îndelungată, că se lipsește de regula [pravila] monahală. Căci așa cum cei ce cred în Hristos, au împlinit toată Legea, deși au lăsat-o, tot așa și cei care schimbă multa cântare pe sfințita lucrare a minții împlinesc toată regula [pravila] lor* (Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Fericitului Isihie*, p. 141; vezi și Sfântul Vasile, *Oglinza adevăratului isihasm*, pp. 216-217). În alt loc, Sfântul Vasile revine asupra acestui amănunt și precizează: *atunci când un monah sau, prin extensie, vreun mirean lasă deoparte multa cântare de psalmi, canoane și tropare și-și întoarce toată sârguința spre rugăciunea minții, nu-și pierde canonul sau pravila sa, ci mai degrabă o înmulțește* (Sfântul Vasile, *Cuvânt la Fericitul Nil Sorski*, p. 155).

⁸⁰ Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Fericitului Isihie*, pp. 126-127; Raccanello, *Starețul Vasile*, p. 353.

⁸¹ Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Fericitului Isihie*, p. 130.

⁸² Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Fericitului Isihie*, pp. 130-131.

⁸³ Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Fericitului Isihie*, p. 131.

⁸⁴ Sfântul Simeon al Tesalonicului, *Dialog*, în PG 155, 548-549, apud Raccanello, *Starețul Vasile*, p. 358, nota 226.

⁸⁵ Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Sfântul Grigorie Sinaitul*, p. 98; Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Fericitul Filotei Sinaitul*, p. 110; Raccanello, *Starețul Vasile*, p. 358.

⁸⁶ Sfântul Simeon al Tesalonicului, *Dialog*, în PG 155, 541-544, apud Raccanello, *Starețul Vasile*, p. 359, nota 227.

patriarhii Constantinopolului...; vorbesc de Ioan Gură de Aur, de Fotie și de Calist..., despre această lucrare a minții ei au scris cărți cu toată înțelepciunea și arta⁸⁷.

De aceea, celui ce caută chinovia, Sfântul Vasile îi spune: *Sfințitul Patriarh Calist a învățat lucrarea minții în Marea Lavră a Athosului, făcându-și slujirea de bucătar*⁸⁸. Celui ce caută ca pretext singurătatea, același Sfânt Părinte îi aduce aminte că *Sfințitul Patriarh Fotie a învățat meșteșugul atenției la inimă fiind pe treapta patriarhală*⁸⁹. În fine, celui ce invocă faptul că nu are un învățător al unei asemenea lucrări, Sfântul Vasile îi răspunde că însuși Domnul Iisus Hristos poruncește oricui să învețe din Scriptură, zicând: „Cercetați Scripturile și în ele veți găsi viața veșnică!” [In 5: 39]⁹⁰. În plus, lipsa unui bătrân, iscusit [încercat] în cuvânt și faptă după modelul Sfinților Părinți, se completează prin luarea unui sfat duhovnicesc, în singurătate și liniștire, din învățăturile și povătuirile Sfinților Părinți și pe ei să-i întrebăm⁹¹ despre fiecare lucru și virtute⁹². Dacă cineva, însă, se înfricoșează și nu dorește să practice rugăciunea minții sau a inimii, din evlavie și din simplitatea inimii, atunci unul ca acesta se ia după basme copilărești și, invocând frica de lup, nu mai merge în pădure⁹³. La fel, cei ce, neputând ține măsura mai presus de fire a ostenețelor și posturilor pe care le-au avut Sfinții, socotesc că nu le este cu puțință să înceapă lucrarea minții fără ele, se înșală, căci este greșeală ca cineva să-și dărâme puterea trupului printr-o înfrânare lipsită de măsură. Important este ca trupul să fie lucrător, nu slăbit și îmbolnăvit prin lipsa de măsură, adică se cuvine ca trupul să aibă putere, prin hrană, odihnă, exercițiu fizic etc., iar asceza să fie concentrată asupra lucrării minții⁹⁴.

Prin urmare, rugăciunea lui Iisus este pentru toți, dar se cuvine, după Sfântul Vasile, să ne păzim de înclinările de-a dreapta și de-a stânga, care sunt deznădejdea și îndrăzneala. Când cei ce învață lucrarea minții, ajung în căderi trecătoare și fără voie, din întâmplare și nu din intenție, pe care Părinții le numesc păcate de toate zilele⁹⁵, atunci unii ca aceștia nu

⁸⁷ Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Fericitul Filotei Sinaitul*, p. 113; Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Fericitul lui Isihie*, p. 140; Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Sfântul Grigorie Sinaitul*, p. 98; Sfântul Vasile, *Oglinda adevăratului isihism*, p. 218; Raccanello, *Starețul Vasile*, p. 359.

⁸⁸ Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Sfântul Grigorie Sinaitul*, p. 99; Raccanello, *Starețul Vasile*, p. 359.

⁸⁹ Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Sfântul Grigorie Sinaitul*, p. 99; Raccanello, *Starețul Vasile*, p. 359. Sfântul Vasile, citând pe Sfântul Simeon al Tesalonicului, lasă chiar de înțeles că Sfințitul Patriarh Fotie a deprins lucrarea minții fiind în rangul senatorial, desăvârșind această lucrare ca patriarh (Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Sfântul Grigorie Sinaitul*, p. 98).

⁹⁰ Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Sfântul Grigorie Sinaitul*, p. 99.

⁹¹ Cu alte cuvinte, citindu-le scrierile cu așezare duhovnicească și, astfel, vom primi de la ei, prin scrierile respective, răspunsurile căutate.

⁹² Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Sfântul Grigorie Sinaitul*, p. 100.

⁹³ Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Sfântul Grigorie Sinaitul*, p. 101.

⁹⁴ Sfântul Vasile de la Poiana Mărului își argumentează poziția de mai sus citând pe Sfinții Vasile cel Mare, Isaac Sirul, Ioan Scărarul și Maxim Mărturisitorul, vezi Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Sfântul Grigorie Sinaitul*, pp. 104-105; vezi și Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Fericitul lui Isihie*, pp. 136-138; Sfântul Vasile, *Oglinda adevăratului isihism*, p. 220.

⁹⁵ Referitor la *păcatele de toate zilele*, Sfântul Vasile afirmă că, *asa cum ne învață experiența, în cei ce se luptă ascetic au loc căderi (chiar dacă ele nu sunt de moarte) fie mentale, fie senzuale, și anume, fie prin partea rațională, irascibilă sau concupiscentă [pofitoare] a sufletului tripartit, fie prin simțurile trupești, și anume, cu văzul, cu auzul, cu vorbitul, cu gustul, cu pipăitul și cu mirosul. Nici celor mai mari bărbați nu le este cu puțință să scape [evite] până la sfârșit de căderea în aceste păcate de toate zilele, care nu sunt spre moarte, și al căror început e cuvântul, gândul, neștiința, uitarea, nevoia, voia, întâmplarea, și care sunt iertate de harul de fiecare zi al lui Hristos* (Sfântul Vasile, *Cuvânt la Fericitul Nil Sorski*, p. 149). Prin urmare, prin harul de fiecare zi al lui Hristos sunt iertate păcatele de toate zilele nu doar Sfinților, ci și începătorilor și pătimișilor, dacă se împotrivesc patimii, vezi Sfântul Vasile, *Cuvânt la Fericitul Nil Sorski*, pp. 150-152.

trebuie să se îndoiască de următorul adevăr, și anume, că *atât progresul, cât și căderea din cele bune în cele contrare sunt pe măsura fiecăruia, după cum este el începător, ajuns la mijloc sau aproape desăvârșit, spun Părinții*. Pe de altă parte, luând aminte la marea *facere de bine a lui Dumnezeu față de noi păcătoșii, nu trebuie să fim prea îndrăzneți și să ne apropiem de această sfințită lucrare a minții fără frică, fără mare smerenie și fără lucrarea poruncilor pe cât ne stă în putere*⁹⁶. Așadar, cheia duhovnicească este să se înțeleagă că *îndrăzneala și deznădejdea sunt de la vrăjmașul, iar pentru învățarea lucrării rugăciunii minții sau a inimii se cuvine să avem starea de smerenie*⁹⁷, pentru că această lucrare nu este rodul efortului nostru, ci dar al căutării noastre, prin *cercetarea Sfintelor Scripturi și aflarea sfatului celor experimentați*⁹⁸.

2.9. Sfântul Vasile este de părere că numai prin rugăciunea lui Iisus poate să învețe credinciosul care este lucrarea minții: *Cine nu vrea să învețe lucrarea minții*⁹⁹, *acela nu poate cunoaște nici însăși treapta începătorului, și anume, ce este sugestia (υποβολή), asocierea (συνένωση), captivitatea (υποδούλωση) și patima (πάθος)*¹⁰⁰. Primul termen, *sugestia*, reprezintă momeala sau atacul, adică simplul gând sau imaginea unui obiect care se ivește întâmplător și pe negândite în mintea noastră. *Asocierea* înseamnă însoțirea sau dialogul cu acel gând sau cu acel obiect, ceea ce duce la concentrarea atenției asupra acestora. *Captivitatea* indică robia inimii asemenea unui prizonier în lanțuri, cu alte cuvinte, conviețuirea stabilă cu gândul sau obiectul respectiv și încântarea inimii cu ele. După o repetare frecventă a unor astfel de acțiuni, răul se cuibărește în adâncul inimii și omul se află cufundat în patimă, care reprezintă adevărata boală a sufletului. Între *captivitate* și *patimă* unii Sfinți Părinți pun și *consimțirea (συγκατάθεση)*. Acest termen este inclus de către Sfântul Vasile în cel de *captivitate*, considerată ca reprezentând o serie de *consimțiri*¹⁰¹.

Starețul Vasile recomandă, în consecință, rugăciunea inimii tuturor, pentru că trebuie să lucreze credinciosul împotriva patimilor vii din el în același mod în care se comportă față de ispite. Diferența este doar aceasta: în prezența *momelilor*, invocarea rugăciunii este pentru a se obține ajutorul și harul lui Dumnezeu, necesare pentru a rezista dușmanului, iar în cazul căderii în păcat aceeași invocare are ca scop obținerea milei dumnezeiești: *Și în orice vreme în care din oarecare împrejurări și din nebăgare de seamă un credincios alunecă, fie cu cuvântul, fie cu mânie, fie cu ochi poftitor sau cu slavă deșartă ori cu părerea și cele asemenea acestora, e împuns pentru ele în conștiința sa și, nesuferind muștrările ei, se întoarce spre Dumnezeu, căindu-se și rugându-se din inimă și din minte ca să fie miluit*¹⁰².

2.10. Învățătura și îndemnul Sfântului Vasile a suscitat unele acuze din partea celor care susțineau că novicii nu trebuie să învețe rugăciunea lui Iisus. Însă, Sfântul Vasile răspunde cu precădere acestor acuze în *Predoslovie* la Sfântul Isihie¹⁰³.

Bazându-se pe anumite texte de la Sfinții Părinți, oponenții Sfântului Vasile afirmau necesitatea curățirii tuturor simțurilor și apoi începerea lucrării minții. Acestora le răspunde: *Nimeni nu vorbește aici, prietenilor, împotriva isprăvirii curăției simțurilor trupești, ci doar*

⁹⁶ Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Fericitul Isihie*, p. 131.

⁹⁷ Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Fericitul Isihie*, p. 131.

⁹⁸ Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Fericitul Isihie*, p. 131.

⁹⁹ Sfântul Vasile numește lucrarea minții *artă a tuturor artelor*, care este *slăvită și plăcută lui Dumnezeu* (Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Fericitul Isihie*, p. 131).

¹⁰⁰ Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Fericitul Isihie*, p. 139; Raccanello, *Starețul Vasile*, p. 361.

¹⁰¹ Raccanello, *Starețul Vasile*, p. 362.

¹⁰² Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Fericitul Filotei Sinaitul*, p. 111; Raccanello, *Starețul Vasile*, p. 365.

¹⁰³ Raccanello, *Starețul Vasile*, p. 366.

de faptul că, dacă îndreptarea acestora este separată de lucrarea minții, apare o mare dizarmonie¹⁰⁴. Cu alte cuvinte, curățirea simțurilor se face împreună cu lucrarea minții, ceea ce înseamnă, după Sfântul Vasile, că simțurile pot fi învățate să nu urmeze poftelor trupești¹⁰⁵.

O altă acuză era aceea că cine dorește să învețe lucrarea minții, trebuie să-și păstreze mai întâi curată conștiința față de Dumnezeu, față de oameni și față de lucruri. Răspunsul Sfântului Vasile este dublu față de această învinuire.

Dacă a păstra conștiința curată înseamnă a o împăca cu Dumnezeu, cu oamenii și cu lucrurile, atunci nu se mai justifică nici o întârziere în lucrarea minții, pentru că și într-un singur ceas sau minut poate omul să-și împăce conștiința cu Dumnezeu, cu oamenii și cu lucrurile¹⁰⁶. Datorită faptului că Adam a fost creat deodată trup și suflet, neexistând între ele o distanță în timp, astfel, prin atenția interioară sunt lucrate deodată cu înțelegere atât paza simțurilor noastre trupești, cât și împăcarea conștiinței cu Dumnezeu¹⁰⁷.

Dacă, însă, se pretinde mai întâi o desăvârșită împăcare a conștiinței, ca stare ce derivă din totala lipsă de patimi, atunci se ajunge la consecințe absurde. De pildă, la concluzia că numai cel ce a atins starea de nepătimire (ἀπόθεια) se poate împărtăși cu Trupul și Sângele lui Hristos, fiindcă nimeni nu se împărtășește [cu Sfintele Taine] fără să-și împăce conștiința cu Dumnezeu¹⁰⁸. În plus, Sfinții se simt cu atât mai păcătoși, cu cât se apropie mai mult de Dumnezeu¹⁰⁹.

Un alt argument invocat de adversarii săi este faptul că Sfinții își spun păcătoși numai din smerenie. Împotriva acestui argument Sfântul Vasile invocă anatema Canonului 8 al Sinodului de la Cartagina (418): *De va spune cineva că Sfinții spuneau: „Și ne lasă nouă păcatele noastre” numai din smerenie și luând numai chip de păcătoși, să fie anatema!*¹¹⁰ Sensul este că și Sfinții au în mod real nevoie să facă pocăință în fiecare zi și să se roage încontinuu pentru păcatele lor, chiar dacă păcatul unui om sfânt nu este ca acela al celorlalți oameni¹¹¹.

Așadar, Sfântul Vasile este de părere că nu există nici un motiv pentru care să se susțină practicarea rugăciunii lui Iisus doar de către cei desăvârșiți duhovnicește și își argumentează poziția, arătând lucrurile pe care practica rugăciunii lui Iisus le aduce în viața credincioșilor:

a) Prin rugăciunea lui Iisus sunt iertate păcatele și se trăiește împăcarea cu Dumnezeu în orice moment. În acest sens, Sfântul Vasile citează un fragment din Sfântul Anastasie Sinaitul: *Despre cei ce primesc Sfintele Taine ale Trupului și Sângelui Domnului înțelegem și gândim că încă mai au unele mici păcate omenești ușor de iertat, cum sunt cele făcute când sunt furați cu limba, cu auzul sau cu ochii, cu slava deșartă, întristarea, mânia sau cu altceva din unele ca acestea. Dacă, însă, se defaimă pe ei înșiși și se mărturisesc lui Dumnezeu,*

¹⁰⁴ Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Fericitului Isihie*, p. 133; Raccanello, *Starețul Vasile*, p. 367.

¹⁰⁵ Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Fericitului Isihie*, p. 134; Raccanello, *Starețul Vasile*, p. 367.

¹⁰⁶ Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Fericitului Isihie*, p. 134; Raccanello, *Starețul Vasile*, p. 368.

¹⁰⁷ Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Fericitului Isihie*, p. 135.

¹⁰⁸ Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Fericitului Isihie*, p. 134; Raccanello, *Starețul Vasile*, p. 368.

¹⁰⁹ Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Fericitului Isihie*, p. 134; Raccanello, *Starețul Vasile*, p. 368.

¹¹⁰ Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Fericitului Isihie*, p. 135; Raccanello, *Starețul Vasile*, pp. 368-369.

¹¹¹ Raccanello, *Starețul Vasile*, p. 369; Sfântul Vasile, *Oglinda adevăratului isihiasm*, p. 209. Sfântul Vasile afirmă că nimeni, *nicidecum* și *niciodată*, nu poate scăpa de războiul gândurilor, fie că sunt *de-a dreapta* sau *de-a stânga*, iar pentru a feri mintea de tulburarea pe care o produce acest război, el recomandă *ca la ceasul rugăciunii mintea să fugă din simțuri înăuntru, spre inimă, și să stea acolo surdă și mută de la toate gândurile* (Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Sfântul Grigorie Sinaitul*, p. 95).

aceștia primesc astfel Sfintele Taine, căci credem că unora ca acestora împărtășirea Sfintelor Taine este spre curățire de păcate¹¹². Așadar, în acest text se vorbește despre păcatele ușoare¹¹³, care, după Sfântul Vasile, se pot curăța și prin practicarea rugăciunii lui Iisus: *aceeași înțelegere și aceeași măsură*, ca la iertarea păcatelor ușoare prin Dumnezeiasca Împărtășanie, *am aplicat-o aici și cu privire la căderile care li se întâmplă celor ce se învață lucrarea rugăciunii inimii*¹¹⁴. Sfântul Vasile chiar spune categoric: *Fiindcă orice începător și om pătimăș poate lucra cu înțelegere această rugăciune, folosind-o spre paza inimii, dar nu poate face niciodată aceasta, adică să-și păzească inima, cu cântarea până nu se va fi curățit în prealabil prin această [rugăciune]*¹¹⁵.

b) Exercițiul continuu al invocării numelui Domnului și Mântuitorului Iisus Hristos duce, prin lucrarea harului dumnezeiesc necreat, la dobândirea unei experiențe specifice *în a ști să rezistăm la orice fel de ispită*¹¹⁶, fiindcă *practica rugăciunii lui Iisus este adaptată oricărei situații și oricărui moment al parcursului duhovnicesc*¹¹⁷. De altfel, Sfântul Vasile expune cu claritate modul în care se cuvine ca cineva să se slujească de o astfel de practică în viața zilnică: *Vine, deci, o sugestie [momeală] prin orice fel de patimă sau gânduri rele, și lucrătorul [rugăciunii] Îl cheamă pe Hristos asupra ei, iar diavolul pierde împreună cu sugestia [momeala] lui. Cade cineva din neputință prin gând sau cuvânt, cu mânia sau pofta trupească, și se roagă lui Hristos, mărturisindu-se sau căindu-se. Este învăluit de plictiseală¹¹⁸ [akedie] și întristare, care-i necăjesc mintea și inima, își aduce aminte de moarte și gheenă și de Dumnezeu ca fiind de față și, după ce ostenește puțin în acestea, [Îl] cheamă pe Hristos. Și aflând astfel pace de la atac, iarăși se roagă lui Hristos să-i fie milostiv pentru păcatele cu voie și fără de voie. Și, simplu spus, la ceas de război și de pace sufletească aleargă la Hristos, și Hristos este pentru el totul în toate [cf. I Cor. 15: 28] cele ce i se întâmplă, bune și rele*¹¹⁹. Iar pentru a înțelege și mai bine credinciosul folosul practicării rugăciunii inimii sau a minții, Sfântul Vasile vine cu precizarea că *unul este înțelesul rugăciunii exterioare*¹²⁰ și altul al celei interioare. *Căci cel ce o face pe aceea [prima], altfel spus, rugăciunea exterioară, atunci când împlinește numărul cântărilor, își pune nădejdea în Dumnezeu, iar când le lasă deoparte se judecă pe sine; iar cel ce o face pe*

¹¹² Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Fericitul Isihie*, p. 132; Sfântul Vasile, *Cuvânt la Fericitul Nil Sorski*, pp. 151-152; Raccanello, *Starețul Vasile*, pp. 369-370.

¹¹³ De menționat că deși Sfântul Vasile citează în ambele *Predoslovii*, menționate în nota anterioară, același text pe care îl atribuie Sfântului Anastasie Sinaitul, totuși, apare o diferență de traducere în *Cuvântul la Fericitul Nil*, și anume, *că unora ca acestora împărtășirea Sfintelor Taine este spre curățirea de astfel de păcate*, ceea ce întărește faptul că prin primirea Dumnezeieștii Împărtășanii sunt iertate tocmai acele *mici păcate* menționate în text, lăsându-se să se înțeleagă că pentru celelalte păcate este nevoie și de Sfânta Taină a Spovedaniei. Pentru identificarea textului Sfântului Anastasie Sinaitul vezi Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Fericitului Isihie*, p. 132, nota 56.

¹¹⁴ Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Fericitului Isihie*, p. 132; Raccanello, *Starețul Vasile*, p. 370.

¹¹⁵ Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Sfântul Grigorie Sinaitul*, p. 97.

¹¹⁶ Raccanello, *Starețul Vasile*, p. 370.

¹¹⁷ Raccanello, *Starețul Vasile*, p. 371.

¹¹⁸ Am înlocuit termenul *ură* din traducerea pe care o citez cu *plictiseală*, pentru a reda sensul termenului grecesc pus între parantezele drepte, sens prezentat și de către traducătorul scrierilor Sfântului Vasile în limba română, vezi Sfântul Vasile, *Cuvânt la Fericitul Nil Sorski*, p. 159.

¹¹⁹ Sfântul Vasile, *Cuvânt la Fericitul Nil Sorski*, p. 152; Raccanello, *Starețul Vasile*, p. 371.

¹²⁰ Sfântul Vasile arată că Sfinții Părinți consideră rugăciunea exterioară, adică cea prin *cântare cu glas tare*, asemenea cu *cântarea făcută de limba păgânilor* (Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Sfântul Grigorie Sinaitul*, p. 94). Iar dacă rugăciunea este rostită *simplu, din obișnuință*, Sfântul Vasile o consideră *moartă* (Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Fericitul Filotei Sinaitul*, p. 116).

aceasta [a doua], adică rugăciunea lui Iisus, atunci când e rănit în conștiința sa de păcatele de tot ceasul de care s-a vorbit mai sus și când suportă atacul sugestiilor [momelilor] vrăjmașului, strigă pururea spre Hristos¹²¹.

c) Dacă frica de Dumnezeu și aducerea aminte de Dumnezeu ca fiind de față, la care se adaugă aducerea aminte de moarte și gheenă, precum și citirea Sfințelor Scripturi, sunt bune și folositoare în ceasul luptei duhovnicești, Părinții mai duhovnicești și mai experimentați au arătat peste acest lucru bun un bine încă și mai mare și inegalabil, care poate să fie de ajutor chiar și celor mai neputincioși¹²². Icoana și asemănarea celui dintâi lucru bun sunt cei ce învârt piatra de moară cu mâinile și puterea lor, iar icoana și asemănarea celui de al doilea lucru încă și mai bun, care este rugăciunea lui Iisus, sunt cei ce învârt piatra de moară cu apă și cu meșteșug. Așa cum însăși apa pune în mișcare roata și piatra, tot așa și preadulcele Nume al lui Iisus, unit cu aducerea aminte de Dumnezeu ca fiind de față, pune în mișcare la rugăciune mintea celui ce viețuiește pe deplin în Iisus¹²³. Căci în primul mod, cu alte cuvinte, conform celui dintâi lucru bun, chiar dacă în el are loc vreun progres și fără atenția inimii, el se face încet și foarte dureros. Dar prin al doilea lucru încă și mai bun, lucrătorul se apropie repede și ușor de Dumnezeu. În primul lucru e doar o rugăciune și o deprindere exterioară și lucrarea poruncilor, iar în cel de al doilea lucru sunt amândouă coordonatele vieții sfânt-duhovnicești, adică o păzire atât exterioară, cât și interioară¹²⁴.

d) Sfântul Vasile reamintește celor din timpul său, dar și celor din toate timpurile de la el și până la sfârșitul veacurilor, că Sfinții Părinții consideră sfințita rugăciune a minții ca fiind cheia înțelegerii Scripturilor, astfel că cei care nu vor să o învețe nu pot înțelege deloc sensul [puterea] Sfintei Scripturi și al scrierilor Părinților¹²⁵.

2.11. Noutatea învățaturii Sfântului Vasile constă și în abordarea artei rugăciunii inimii sau a acelor metode psihosomatice transmise prin tradiția isihastă și formulate în controversa referitoare la Sfântul Grigorie Palama și învățătura sa, numită în literatura de specialitate și controversa palamită. Se recomandă, ca în timpul practicării rugăciunii lui Iisus, privirea să fie fixată spre piept sau spre ombilic, considerându-se că locul inimii este în mijlocul pântecelui (κοιλιά), în ombilic sau buric (ὀμφαλός), de unde apelativul peiorativ de omfalopsihici adresat celor ce însoțeau rugăciunea lui Iisus cu această metodă. Sfântul Vasile îi consideră pe unii ca aceștia bolnavi de o lipsă de înțelegere și grosolanie uluitoare, deoarece nu cunosc nici măcar locul inimii, care este sub sânul stâng spre coastă, și care, după părerea lor, este în mijlocul pântecului, în buric, și îndrăznesc – vai de înșelarea lor! – să lucreze, astfel, rugăciunea minții¹²⁶.

Prin urmare, Sfântul Vasile abordează și el problema privitoare la locul unde trebuie fixată atenția în timpul rugăciunii minții. Argumentele expuse de el țin seama de două distincții: a) un lucru este inima înțeleasă în sens simbolic și un altul înțeleasă în sens fizic; b) un lucru este atenția la rugăciune și un altul rugăciunea însăși¹²⁷.

¹²¹ Sfântul Vasile, *Cuvânt la Fericitul Nil Sorski*, p. 153.

¹²² Sfântul Vasile, *Cuvânt la Fericitul Nil Sorski*, p. 147.

¹²³ Sfântul Vasile, *Cuvânt la Fericitul Nil Sorski*, p. 148.

¹²⁴ Sfântul Vasile, *Cuvânt la Fericitul Nil Sorski*, pp. 148-149.

¹²⁵ Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Fericitul Isihie*, p. 132.

¹²⁶ Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Fericitul Filotei Sinaitul*, p. 119.

¹²⁷ Raccanello, *Starețul Vasile*, p. 389; Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Sfântul Grigorie Sinaitul*, p. 96.

După Sfântul Vasile, atenția trebuie să se fixeze în timpul rugăciunii *deasupra inimii* sau *în susul inimii*¹²⁸. Pentru a se face înțeleș, Sfântul Vasile face referință la clasică subdiviziune de origine platonice a facultăților sufletului în trei părți sau puteri: *rațională, irascibilă și concupiscentă sau poftitoare*. Fiecare dintre aceste puteri este legată sau se află într-o anumită zonă a trupului: *partea rațională (λογική) în piept, partea irascibilă (θυμός) sau aprinderea în inimă, iar partea poftitoare (επιθυμία) în pântec lângă buric*¹²⁹. Atenția concentrată într-una dintre zonele trupului, unde este puterea corespunzătoare a sufletului, conduce, în mod inevitabil, la solicitarea și mișcarea acelei puteri, ceea ce împinge la cădere¹³⁰. De pildă, dacă cineva își concentrează atenția în josul inimii, atunci mintea lui se lasă toată în pânțele, iar *de acolo, privind în adâncul inimii și lucrând rugăciunea, face preacurvie în inima sa, aprinzându-și membrele cu dulcea pătimire a curviei și lăsându-l de bunăvoie pe vrăjmașul înăuntrul său*¹³¹. Cu alte cuvinte, credinciosul respectiv se face vinovat de *preacurvie*, pentru că amestecă rugăciunea cu patimile provocate de poftă¹³².

Motivul alegerii zonei care este *deasupra inimii* sau *în susul inimii* pentru fixarea atenției se datorează faptului că mintea se află în acest caz departe de rărunchi, adică de interiorul omului, și scapă de căldura concupiscentei *intrată în noi din călcarea protopărinților și care anume e lucrată de diavolul*¹³³. De aceea, Sfântul Vasile afirmă că nu e bine ca cineva să lucreze atenția în rugăciune la jumătatea inimii, în piept, dar nici la capătul de jos al inimii, lângă pânțele, căci se ajunge la înșelare, ci se cade... să lucrăm atenția și rugăciunea minții la mijlocul inimii spre vârful pieptului, iar nu la jumătatea despre pânțele, cu atât mai mult coborând de la pânțele în jos¹³⁴. Numai în acest mod, adică cu atenția fixată *deasupra inimii* sau *în susul inimii*, mintea va putea privi de la înălțimea ei toate cele ce se târăsc jos înaintea ei, de la unele întorcându-se, pe altele izgonindu-le, iar pe celelalte zdrobindu-le, ca pe niște prunci ai Babilonului, de piatra (cf. Ps. 136: 9) care este Hristos¹³⁵ sau de piatra Numelui lui Hristos¹³⁶.

Cât privește, așadar, zona pe care o indică Sfântul Vasile, se observă că ea nu corespunde cu nici una dintre zonele considerate sedii ale puterilor sufletului. În felul acesta, se evită orice amestecare a rugăciunii cu ceva străin de ea¹³⁷.

Referitor la căldura percepută în timpul rugăciunii lui Iisus, Sfântul Vasile afirmă că aceasta are trei origini: harul, firea umană moștenită prin *călcarea protopărinților și diavolul*¹³⁸. Cât privește firea umană, discernământul îl ajută pe om să înțeleagă proveniența căldurii, adică să ia aminte din ce zonă a trupului vine această căldură. Aceste zone ale trupului sunt reduse la două: cea a rărunchilor și cea a inimii. Căldura percepută în timpul

¹²⁸ Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Fericitul Filotei Sinaitul*, p. 118; Raccanello, *Starețul Vasile*, p. 392. Părintele Dumitru Stăniloae este de părere că exista o veche tradiție a acestui mod de practicare a rugăciunii inimii la români (Pr. Prof. Dr. D. Stăniloae, „Momente din vechea spiritualitate a ținutului buzoian”, în *Spiritualitate și istorie*, I, p. 346).

¹²⁹ Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Sfântul Grigorie Sinaitul*, p. 103; Raccanello, *Starețul Vasile*, p. 392.

¹³⁰ Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Fericitul Filotei Sinaitul*, p. 119; Raccanello, *Starețul Vasile*, pp. 392-393.

¹³¹ Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Fericitului Isihie*, p. 145; Raccanello, *Starețul Vasile*, p. 393.

¹³² Raccanello, *Starețul Vasile*, p. 393.

¹³³ Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Fericitul Filotei Sinaitul*, pp. 118-119; Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Fericitului Isihie*, p. 146; Raccanello, *Starețul Vasile*, pp. 394-395.

¹³⁴ Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Fericitul Filotei Sinaitul*, p. 119.

¹³⁵ Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Fericitului Isihie*, p. 146; Raccanello, *Starețul Vasile*, p. 395.

¹³⁶ Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Fericitul Filotei Sinaitul*, p. 118.

¹³⁷ Raccanello, *Starețul Vasile*, p. 396.

¹³⁸ Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Fericitul Filotei Sinaitul*, p. 119.

rugăciunii nu este statică și poate să treacă de la o zonă la alta sau să iradieze în alte părți ale trupului. În practică, *întâi de toate, în trupul celui ce se luptă și e atent la rugăciune încep unele palpitații ca niște săltări în piele... începe și o căldură de la rinichi ca încingându-i, iar acestea nu sunt ale înșelăciunii, ci ale firii ca niște însușiri sădite din acea luptă. Vine și o altă căldură de la inimă*¹³⁹, iar distincția este dată de ceea ce simte mintea¹⁴⁰. *Dacă mintea coboară în gânduri de curvie, atunci este într-adevăr o înșelare. Dacă, însă, tot trupul se încălzește plecând de la inimă, iar mintea este curată și nepătimașă și ca lipită de adâncul cel mai interior al inimii, acesta este într-adevăr un har și nu o înșelare*¹⁴¹.

2.12. Cel ce ajunge să aibă lucrarea dumnezeiască în inimă trăiește multe lucruri uimitoare, multe dintre ele neputând să fie redată în scris și rămân taine. Astfel, celui ce este în această stare *îi vine și o sudoare de la multa căldură care se face în trup*. În acele momente, lucrarea dumnezeiască se mișcă, plecând de la inimă, iar mintea, plecând de la cele mai dinăuntru ale inimii, se alipește de lucrarea dumnezeiască și strigă des: *Iisuse al meu!* Această stare se datorează faptului că *din pricina deselor deschideri ale inimii mintea, care se află în cele mai dinăuntru ale inimii, nu mai poate să spună în întregime: „Doamne, Iisus Hristoase, Fiule al lui Dumnezeu, miluiește-mă!”*, ci numai: *„Iisuse al meu!”*¹⁴². *Plecând de la această sfântă rugăciune și sfântă lucrare, are loc o uimire a inimii și i se face o mare mângâiere. Atunci izvorăște și țâșnește din inimă împreună cu dulceața și lacrima, care curge din ochi în chip foarte plăcut; aceasta este bucuria-întristare (stare duhovnicească descrisă în limba greacă prin termenul *χαρμολύπη/harmolípi*). Iar după ce inima fierbe, plecând de la lucrarea dumnezeiască, revarsă căldura și spre trup și-l face aprins... unul ca acesta înțelege de aici în mintea sa o lumină care-l luminează mai presus decât soarele și care face să țâșnească lumina din inima sa.*

Mai mult, *mintea vede întreaga creație și, uimită de mișcările sfintei lucrări și de tainele dumnezeiești înțelese, înalță din adâncul inimii slăviri, pe care nu le poate omul arăta în scris. Apoi, plecând de la această stare, mintea e răpită spre vederi [contemplații] dumnezeiești și vede taine înfricoșătoare, pe care omul nu le poate scrie cu de-amănuntul, căci mintea vede desfătările dreptilor și frumusețile raiului. Și răpită încă și mai sus, mintea vede în cer taine înfricoșătoare și paradoxale. Și pe cât se curăță omul de atacurile celor potrivnici, pe atât vede lucruri mai mari decât acestea, precum îi va da Duhul Cel Preasfânt*¹⁴³.

CONCLUZII

Principalele caracteristici ale învățaturii Sfântului Vasile, cât privește rugăciunea lui Iisus, învățatură argumentată cu multe citate din scrierile Sfinților Părinți (Ioan Gură de Aur, Vasile cel Mare, Grigorie Teologul, Ioan Scărarul, Simeon Noul Teolog etc.), dar și cu exemple luate din viețile Sfinților (Apostolii Petru și Pavel, Maria Egipteanca, Nicolae, Simeon din Muntele Minunat etc.), sunt: 1) învățătura despre rugăciunea lui Iisus reprezintă metoda prin excelență pentru ca credinciosul să respingă gândurile negative și vătămătoare în

¹³⁹ Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Fericitul Filotei Sinaitul*, p. 122.

¹⁴⁰ Raccanello, *Starețul Vasile*, p. 404.

¹⁴¹ Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Fericitul Filotei Sinaitul*, pp. 118, 122; vezi și Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Sfântul Grigorie Sinaitul*, pp. 103-104; Raccanello, *Starețul Vasile*, p. 405.

¹⁴² Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Fericitul Filotei Sinaitul*, pp. 122-123.

¹⁴³ Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Fericitul Filotei Sinaitul*, p. 123. De menționat că Sfântul Vasile descrie această lucrare dumnezeiască în inima omului referindu-se la persoana întâi, adică la propria sa persoană, ceea ce denotă că el însuși a trăit starea contemplativă a rugăciunii minții sau a inimii.

lupta sa duhovnicească¹⁴⁴; 2) sfatul ca atenția să rămână *deasupra inimii* sau *în susul inimii* reprezintă un element cu totul nou în practicarea rugăciunii lui Iisus¹⁴⁵; 3) orientarea proprie a Sfântului Vasile *rămâne aceea a căutării elementelor care au caracterizat practica rugăciunii încă de la originile sale, omițând întreg aportul tipic al isihasmului athonit privitor la tehnica psihosomatică*¹⁴⁶. Rezultatul acestei căutări, dar și trăiri, este că Sfântul Vasile aduce în descrierea practicării rugăciunii inimii elemente inedite, care nu se mai găsesc în vechile metode sau *tehnici psiho-somatice*, la care fac referire autori isihăști ca Sfinții Simeon Noul Teolog, Nichifor Monahul, Grigorie Sinaitul, Calist și Ignatie¹⁴⁷.

Aceste aspecte explică și predilecția Sfântului Vasile pentru tradiția isihastă sinaită și rezerva sa față de tradiția isihastă athonită, axată pe metode¹⁴⁸. Această orientare are mai multe consecințe, dintre care trei sunt cele mai importante: a) toți creștinii au datoria să se dedice unei astfel de practici a rugăciunii lui Iisus¹⁴⁹; b) Sfântul Vasile distinge două stadii în rugăciunea lui Iisus, stadiul *practic*, de care este fiecare creștin responsabil, și cel *contemplativ*, rezervat celor desăvârșiți și care este dar de la Dumnezeu¹⁵⁰; c) trece peste *condițiile preliminare* (chilie liniștită și închisă, un scăunel, o anumită poziție a trupului etc.), punând în vedere două lucruri, *simțul pocăinței și atenția minții*¹⁵¹. Toate aceste îndrumări pentru înțelegerea și practicarea corectă a rugăciunii inimii arată că Sfântul Vasile era nu teoretician, ci trăitor al metodelor de îmbunătățire duhovnicească¹⁵².

Sfântul Paisie Velicicovski, legat de Sfântul Vasile de la Poiana Mărului printr-o directă filiație duhovnicească, a urmat aproape întru totul învățătura Părintelui său Duhovnesc despre rugăciunea inimii, mai puțin, însă, problema metodei psihosomatice, pe care o recomandă ca aparținând celor avansați duhovnicește, adică celor ce au ajuns la stadiul contemplativ¹⁵³. Însă, orientarea care va exercita o influență mai profundă nu va fi cea a Sfântului Paisie, ci cea a Sfântului Vasile, care a fost urmată atât în tradiția românească¹⁵⁴, cât și în cea rusească¹⁵⁵.

¹⁴⁴ Raccanello, *Starețul Vasile*, p. 440.

¹⁴⁵ Raccanello, *Starețul Vasile*, p. 441; Chiril, *Cuviosul Vasile mare povățuitor*, p. 70; Mitropolitul Serafim, *Isihasmul, tradiție și cultură românească*, București 1994, pp. 126, 128.

¹⁴⁶ Raccanello, *Starețul Vasile*, p. 441.

¹⁴⁷ Chiril, *Cuviosul Vasile mare povățuitor*, p. 70; Pr. Prof. Dr. D. Stăniloae, *op. cit.*, pp. 345-346; pentru o analiză acestor metode la Sfinții menționați vezi idem, *Spiritualitatea ortodoxă*, București, 1981, pp. 217-237.

¹⁴⁸ Ică, *Starețul Vasile*, p. 48.

¹⁴⁹ Raccanello, *Starețul Vasile*, p. 441.

¹⁵⁰ Vezi Sfântul Vasile, *Cuvânt-înainte la Fericitul Filotei Sinaitul*, p. 117; Raccanello, *Starețul Vasile*, p. 442.

¹⁵¹ Raccanello, *Starețul Vasile*, pp. 442-443.

¹⁵² Pr. Gabriel Cocora, *op. cit.*, p. 427.

¹⁵³ Raccanello, *Starețul Vasile*, pp. 445-446.

¹⁵⁴ Raccanello, *Starețul Vasile*, pp. 447, 449-450. Tendința unor teologi și învățați români (Părintele Dumitru Stăniloae, Mitropolitul Antonie Plămădeală) de a opune un curent local, numit *spiritualitatea cernicană*, dezvoltată de un ucenic al Sfântului Paisie, Starețul Gheorghe (1730-1806) de la Cernica și Căldărușani, paisianismului, din care a și izvorât, este combătută convingător de alți teologi și învățați (Arhimandritul Ciprian Zaharia, Dan Zamfirescu, Diaconul Ioan I. Ică jr, Dario Raccanello), vezi Ică, *Starețul Vasile*, pp. 26-30, 46-49; Raccanello, *Starețul Vasile*, pp. 449-450.

¹⁵⁵ Raccanello, *Starețul Vasile*, pp. 447, 449, 450. În secolul al XIX-lea, se constată în Rusia două mișcări. Una dintre ele este cea a Sfinților Ignatie Brianceaninov și Teofan Zăvorâtul. Sfântul Ignatie Brianceaninov îndemna să nu se atribuie prea multă *importanță* metodelor corporale. Sfântul Teofan Zăvorâtul, la rândul său, îi avertizează chiar pe cititori, în traducerea pe care a făcut-o *Filocaliei* în limba rusă, că a omis deliberat din ea unele texte privitoare la procedeele exterioare, care pentru unii sunt motiv de scandal, în timp ce pentru alții reprezintă o deformare a exercițiului însuși al practicii rugăciunii lui Iisus. O altă mișcare a fost cea a promovării metodelor psihosomatice, prin celebrele *Povestiri ale pelerinului rus* (1884), dar care nu a

Învățăturile Sfântului Vasile privesc cu precădere primul stadiu al desăvârșirii duhovnicești, lupta cu patimile și curățirea de ele, pentru că în acest stadiu se află majoritatea credincioșilor, fie ei mireni sau monahi¹⁵⁶. Dacă se pare că dă o întâietate în sfaturi monahilor, Sfântul Vasile face acest lucru pentru că ei sunt mult mai îndatorați decât mireni, prin depunerea voturilor monahale, să se dedice rugăciunii minții sau a inimii¹⁵⁷.

BIBLIOGRAFIE

- [1] *Amore del Bello. Studi sulla Filocalia. Atti del "Simposio Internazionale sulla Filocalia"*, Pontificio Collegio Greco, Roma, novembre 1989, Magnano (VC), Comunità di Bose, 1991.
- [2] *Cuviosul Vasile de la Poiana Mărului. Propuneri de canonizare*, Editura Sfintei Episcopii a Buzăului și Vrancei, Buzău 2003.
- [3] *Elder Basil of Poiana Mărului (1692-1767). His Life and Writings*, translated into English with Introduction and Notes by a Monk of the Brotherhood of Prophet Elias Skete Mount Athos, St John of Kronstadt Press, Liberty TN, 1996.
- [4] Ică jr, Diac. Ioan I., *Mărturii de sfințenie românească. Monahi îmbunătățiți din secolele trecute*, Sibiu, 2002.
- [5] Ignatie Briancianinov, Sfântul, *Despre rugăciunea lui Iisus*, Editura Credința Strămoșească, Iași, 2002.
- [6] Idem, *Experiențe ascetice*, I, București, 2000, p. 227.
- [7] *Patrologiae cursus completus, Series Graeca*, ed. J. - P. Migne, Paris, 1857-1866.
- [8] Raccanello, Dario, „La figure de Basile de Poiana Mărului et son enseignement sur la prière de Jésus”, în *Irénikon* 61/1 (1985), pp. 41-66.
- [9] Idem, „Vasilij de Poiana Mărului”, în *Dictionnaire de Spiritualité XVI*, 1992, col. 292-298.
- [10] Idem, *La preghiera di Gesù negli scritti di Basilio di Poiana Mărului*, Alessandria, 1986 (traducere în limba română de Maria-Cornelia și diac. Ioan I. Ică jr în: Dario Raccanello, *Rugăciunea lui Iisus în Scrierile Stareșului Vasile de la Poiana Mărului*, Ed. Deisis, Sibiu, 1996; Sfântul stareț Vasile de la Poiana Mărului, *Introduceri în rugăciunea lui Iisus și isihasm...*, pp. 237-467).
- [11] *Românii în reînnoirea isihastă*, Iași, 1997.
- [12] *Sbornic*, II, trad. din limba rusă de Pr. Gheorghe Roșca, Editura Episcopiei Alba-Iuliei, Alba Iulia, 1993.
- [13] Serafim, Mitropolitul, *Isihasmul, tradiție și cultură românească*, București 1994.
- [14] *Sfinți români și apărători ai legii strămoșești*, București, 1987.
- [15] *Spiritualitate și istorie la întorsura Carpaților*, I, Buzău, 1983.
- [16] Stăniloae, Pr. Prof. Dr. Dumitru, *Spiritualitatea ortodoxă*, București, 1981.
- [17] Vasile de la Poiana Mărului, Sfântul stareț, *Introduceri în rugăciunea lui Iisus și isihasm*, studiu de Dario Raccanello, argument de diac. Ioan I. Ică jr, traducere de diac. Ioan și Maria-Cornelia Ică jr, Editura Deisis, Sibiu, 2009.
- [18] Ταχιάου, Αντωνίου-Αιμιλίου Ν., *Σύμμεικτα περὶ τῆς Σχολῆς τοῦ Παϊσίου Βελιτσκόφσκι*, Ἐν Θεσσαλονίκῃ, 1965.

reprezentat orientarea de fond cu privire la practica rugăciunii lui Iisus în tradiția rusă (Ică, *Starețul Vasile*, p. 48; Raccanello, *Starețul Vasile*, pp. 451-452; Chiril, *Cuviosul Vasile mare povățuitor*, p. 70; Mitropolitul Serafim, *op. cit.*, p. 128).

¹⁵⁶ Chiril, *Cuviosul Vasile mare povățuitor*, p. 69.

¹⁵⁷ Chiril, *Cuviosul Vasile mare povățuitor*, p. 69.